

*Rómske advokačné a výskumné stredisko
eduRoma – Roma Education Project
Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Romano Kher – Rómsky dom
In Minorita
Komunitné centrum menšín
Rómska platforma
Únia rómskej telesnej výchovy a športu
Spokojnosť – centrum sociálnych služieb
Sapliŋq
Quo Vadis*

Dikhelkerdo nevipen vaš thamutňi socijeta
pal mištibneste vaš nacijakero strategijakero
jekhtoneskero ramcoste, inkluzijate
the jekhebuťariben le Romen pre Slovakijate

Aprilliste 2022

PRAVNĚKANO ZVIČIŇIBEN

“Zlíkeriben vaš Europakeri komisijake pedal avrithodípen vaš adi pablikacija našti te zadikhel sar zlíkeriben vaš o pherdáripen. Oda gendisá’ol ča autorengere gondolípena the Europakri komisija na hordinel zodpovednosť vaš vajsavo informacijengero chasňariben adaj sthode.”

Editorka: Zuzana Havírová

© Rómske advokačné a výskumné stredisko, 2022

O duvľaripen hino priačhodo ča akor, kana ela sthodo andralsthodípen.

Ada nevipen kisitinde:

- Rómske advokačné a výskumné stredisko
- eduRoma – Roma Education Project
- Centrum pre výskum etnicity a kultúry
- Romano Kher– Rómsky dom
- In Minorita
- Komunitné centrum menších
- Rómska platforma
- Únia rómskej telesnej výchovy a športu
- Spokojnosť – centrum sociálnych služieb
- Saplinq
- Quo Vadis

Le zlíkeribneha le aver koalicijengere dženen the prekal lengere bičhade informaciji o nevipen prikerelas e Zuzana Havírová. Andre dujto kotor (Relevancia) sthodá aver kotor pal skikidlípen vaš mamujromengero rasizmus the diskriminacija o Vladimír Horváth. Sthodíпно vaš kotor pal sikhabineste sas Vlado Rafael the jekhesthodíпne pal kotoreste vaš zabešiben, bazutna solgalípena the enviromentíko čačalípen sas Janette Knapeková the Adrián Berky. Sthodíпni pal kotor vaš socijalna solgalípena sas e Jurina Rusnáková.

O nevipen sas sthodo jekhetanes la čalavibneha „[**Preparatory Action – Roma Civil Monitoring – Strengthening capacity and involvement of Roma and pro-Roma civil society in policy monitoring and review**](#)“, savo buřarel o konzorcijum tel lídžalípen vaš Inštitutos pedal demokracija pre Stredoeuropakeri univerzita (Democracy Institute of Central European University, DI/CEU), jekhetanes la sijeřaha European Roma Grassroots Organisations Network (ERGO Network), nadacijaha Fundación Secretariado Gitano (FSG) the Europakero centroha pedal Romengere čačipena (European Roma Rights Centre, ERRC). O čalaviben sas pořindo Generaliko direktoriha pedal čačalípen the chavibnende (DG Just) vaš Europakeri komisija prekal dovakeriben pal solgalípnengero chasřaripen num. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095.

O nevipen predikhelkerel dodžandípena vaš jekhtone autoren the na musaj zoraes te gendisalo konzorcijakero vaj Eurapakero komisijakero zaterdípen, savi našti te líkerel zodpovedno vaš informaciji adaj pherďarde.

PHERĎARIPEN

CHARNE LAVA	6
JEKHETAŇARIBEN	7
ANGLUNES	9
1. JEKHEBUŤARIBEN	11
1.1. Jekhebuťariben Romen vaŝ zachudŇipen NRSF	11
1.2. Jekhebuťariben Romen vaŝ keriben, dodikhiben the evaluacija NRSF	12
1.3. Sistemas vaŝ politikakere konzultaciji le themuťŇi socijetaha the priphandle serenca	13
1.4. Zorasalipen le romane komuniten prekal thanutno upripen	15
1.5. Sthodipen vaŝ dostipen pedal romaŇi themuťŇi socijeta	15
2. RELEVANCIJA	17
2.1. AvrikikidŇipen mamujromengero rasizmus the diskriminacija	17
2.2. Sikhaviben	18
2.3. Buťariben	20
2.4. Sasťaripen	22
2.5. Zabeŝiben, bazutna solgalipena the enviromenťiko aalipen	24
2.6. Socijalno ŝegitipen	25
2.7. Socijalna solgalipena	26
2.8. havengero zaarakhipen	28
2.9. Likeriben vaŝ romano artipen, kultura the čirlatuŇipen the oprehazdŇipen vaŝ danaviben pal lende	29
3. UŤARĎI EFEKTIVITA	31
3.1. Miŝtiben le jekhetane kherutne the europakere politikenca	31
3.2. Zodpovednoŝta vaŝ koordinacija the dodikhiben pedal NRSF	32
3.3. Planoskero miŝtiben	32
3.4. PoťiŇiben	33
3.5. Dodikhiben the evaluacija	34
3.6. Molardipen pedal uŝardĭ efektivita the zlikeriben	35
4. JEKHETAŇIBEN LE STRATEGIKANO RAMCOHA EU PEDAL ROMENDE	37
4.1. Zlikeriben pedal avreripen maŝkar Romende	37
4.2. Kombinacija vaŝ mainstreamova the vortane zaterdipena	37
4.3. ChasŇaripen pedal maŝkaripena phendone la Rada vaŝ EÚ	38
5. AVER DODŤANLIPENA	39
AGORIPENA THE PHENĎIBENA	41
ZDROJI	43
DOTHODIPEN: PROBLEMENGERO PREDIKHIBEN	46

CHARNE LAVA

AP	Akčno planos
EK	Europakeri komisija
ERDF	Europakero fondos vaš regijonaliko duravipen
ESF	Europakero socialno fondos
ESIF	Europakere šstrukturika the investika fondi
FRA	Europakeri unijakeri agentura pedal bazutna čačalipena
HDP	Buchlo kherutno produktos
KBS	Biskupengeri konferencia andal Slovakija
KC	komunitno centros
MDV	Ministerstvos vaš dromaripen the ačhaviben andal SR
MRK	Marginalizimen romane komuniti
MVO	Bigovermentoskeri organizacija
NKÚ	Jekhučeder predikhado urados vaš Slovakijakeri republika
NEET	O džene bijobuťaripen, na sikhlon the na odbornones pen na zachuden („ <i>not in education, employment, or training</i> “)
NRIS	Strategija vaš Romengeri integracija dži beršeste 2020 (2011-2020)
NRSF	Strategija vaš jekhtones, inkluzija the jekhebuťariben le Romen dži beršeste 2030 (2021-2030)
RÚVZ	Regijonaliko urados vaš nipengero sastipen
ŠKD	Čhavengere školakere klubi
TPS	Tematikañi buťardí grupa
TSP	Tereno socialno buťi
ÚPSVaR	Centros vaš e buťi, socialna veci the famelija
ÚSVRK	Splnomocňencoskero urados pedal romane komuniti

JEKHETAŃARIBEN

Keravibnaskero zachudŃipen pedal „Strategija vaŃ jekhipen, inkluzija the jekehbuŃariben vaŃ Romen dŃi berŃeste 2030“ (NRSF) the lakere „Akčna plani 2022-2024“ (AP) sas phundrado, jekhebuŃakero the inkluzivno prekal bararipen, savo Ńaj sthoda pandemijakeri situacija zachudŃi nasvalŃpneha COVID-19. MaŃkar zorale kotora vaŃ NRSF Ńaj te zathovel but predikhle čalavibena, so hine zakerde andre kotoreskere mirinde thana pherdarde buchleder mirinde thana andre jekheskere thana AP pedal vacht 2022-2024. JekhebuŃakero dŃanaviben vaŃ zachudŃipen pedal NRSF the AP sphandŃipen romane the proromane organizacijen, the avka romane eksperten sas zoralo kotoriskero than. MaŃkar lokeder kotoriskere seri Ńaj te zathovel loko sphandŃipen thanutnen uraden, the chibalŃdŃi politikakero likeriben te buŃarel le arakhibnenca, vaj the lovengero phučiben andal themutno poŃiŃiben. Oda nane zorasaŃardo paŃ buter arakhibnendar the čalavibnendar so hine zathode andro AP

JekhebuŃariben

O Roma, O RomŃija the MVO pen butervar zachudne pedal zachudŃipen vaŃ NRSF the akanutne AP. Ča bijo themutna inŃituciji, romane the proromane organizaciji the sphandŃipena, sas the presikhade avresave tematikane buŃardone grupi. Duj tematikane buŃardone grupi (TPS) enas predikhade romane dŃuvlŃjenca sar avrune ekspertkenca andre sthoda thana. Buter sar sas e keriben, predikhiben the evaluakere ačibena NRSF sar the „Operatiko programos Slovakija 2021-2027“ zathode oleha, aj aven odoj Roma. NRSF pes sphandelkerel ke oleste, hoj sthovela grantŃiko programos pedal likeriben vaŃ kapacitakero sthoviben pedal terne Romen the RomŃijen. Butvachtoskero inŃituŃiko likeriben pedal romane the pro romane organizacijen hino but interesno the hino zathodo andro keribnaskere planoste.

Relevancija

Prekal sastaŃipnaskero than del avri NRSF churdoneskero ačhibnaskero molardŃipen, problemengero the zvičŃibnaskero predikhiben the lače Ńledaji pedal rozgiŃipen the čalavibena. Prekal thana sar ispidŃipen mamujromengero rasizmoste the diskriminacijate, sikhaviben, buŃariben, zabeŃiben, bazutna solgalŃipena the enviromenŃiko čačalŃipen, vaj buchŃaripen le gondolŃipnen pal romano arŃipen, kultura the čirlatuŃipen, NRSF dela avri vortano zvičŃibnaskero molardŃipen, no jekheskere arakhibena na ilŃinen ko problemengero buchŃaripen the na zaučharen kampelŃŃagutna the sistematiŃko visaribena. O thana sar hine socijalno zaarakhiben the socijalna solgalŃipena hine čineder rozkerde the avidine rozgiŃipen na lŃigenen butvachtoskere visaribena. Zaarakhibnaskero phučiben pedal čhavende hino the sphandlo le zorale zvičŃibnenca the kampelas bi oleste andro NRSF buter merkiŃagos.

UŃardŃi efektivita

Keraviben vaŃ AP hino plaŃimen pedal berŃa 2022-2024 the a andro planos sas navŃarde leskere berŃeskere ajspena. Varesave čalavibena peske mangen but zorale ministerakere sphandŃipena – ko priklados sikhavibnaskero ministerstvos bi majinelas te sphandel čalavibena NRSF le peskere strategijenca the politikenca, puntoŃneder la Strategija pedal inkluzivno zaterdŃipen andro avilŃikeriben the sikhaviben the lakere akčna plani. NavŃarde arakhibena the čalavibena avripačaven inkluzija the jekhipen pro regionalno the thanutno bararipen, the oda perel pedal gaveskere uraden, aj pen dŃidones zaphanden andro čalavibena the nacijakere projekten pedal Romengero federisaŃipen andre socijeta. Daskeci respondentu pen jekhtaŃarde, hoj arakhibena hine čačikane dŃi odoj, kana avela politikakero zoraŃipen len te keravel prekal savore bararipena.

Mištiben le Strategikano ramcoha RÚ pedal Romende

NRSF sthodi andal bazutņipen pedal *Pheņibena vaš Radata* andal *Europakeri unijate andal 12. Marcoste 2021 pal jekhipen, Romengero zaphandlīpen the aviben*, so šaj te dikhel andre savore sthode thannende, arakhibnende the čalavibnende. NRSF del avri peskero zadikhiben the romane džuvlījenge the terne manušenge, aļe na rozginel zaarakhipen pedal dženem LGBTI+ anglal buterutņi diskriminacija. Strategija pes na zadikhel aņi subetņikane grupenge (ko priklados vlačhika Romenge) vaj phuredere themutnenge maškar Romende. Pre aver sera, kampil te zorasalol, hoj pes zadikhel pedal romane džuvlījenge the terne manušende.

ANGLUNES

Nacijakero romano strategikano ramcos

NRSF solgalinel sar priučardo dokumentos pedal ministerstvi paš zachudņipen vaš nipengere politiki. Jekhtones thovel pedal pherdaripen le governmentoskere ajsipena vortanes pel lačharipen vaš Romengero zaterdipen avka, sar oda hino irindo andro Programiko governmentoskero zvičiņiben andal SR pedal vachtoste SR 2020-2024.¹ Strategija thovel the gendisalo mirinda thana andal Vizija the strategija pedal Slovakijakaro džanaviben dži beršeste 2030.² Duripnaskero keriben vaš NRSF the leskere AP pedal beršende 2022-2024 džalas dureder avka:³

julos 2020	Zgelipen vaš kormaņiskeri grupa andal ÚSVRK
augustos - oktobros 2020	Tematikane buřardone grupi
decembros 2020	Agorisaloipen vaš indikatora
decembros 2020	Nipengere rozvakeriben pedal thoviben vaš
decembros 2020 – januaris 2021	Lavengero sthoviben pedal thoviben NRSF andal kormaņišeskeri grupa andal ÚSVRK
10. februaris 2021	Thovibnaskero likeriben NRSF andal kormaņiskeri grupatar andal ÚSVRK
7. aprilis 2021	Priačhiben NRSF governmentostar ⁴
	Bičhaviben NRSF le Europakeri komisijate ⁵
junos – oktobros 2021	Tematikane buřardone grupi: buři pedal thovibena AP 2022-2024
decembros 2021	Nipengere rozvakeriben pedal thoviben AP 2022-2024
februaris 2022	Maškarrezortoskero lavengero rozvakeriben pedal thoviben AP 2022-2024
6. aprilis 2022	Priačhiben AP 2022-2024 andal governmentostar

Tematikane buřardone grupi (TPS) ile andre peste avresave eksperten the le zastupcen andal romaņi the proromaņi thamutņi socijetate.⁶ Pedal oleste, mi pen zdžan jekhbuter nipi, zgelipena vaš TPS pen kerenas seratar andal Braťislava, andre slovakijakere regijoni. Calo ačhiben vaš zachudņipen pedal NRSF but zorales tel pandemikaņi situacija beršeste 2020. Vašoda sas kampelišagutno te chasņarel online zgelipena the rozvakeribena.⁷ AP sas nipisarde pedal nipengero lavengero rozvakeriben decembroste 2021 the nipi šaj bičhađa peskere lavengere rozvakeribena prekal vachtoste eřta divesen.⁸ Ada vacht sas but chano – anglunes vašoda, hoj but manuša pen na musaj dodžanenas pal oleste procesiste the vašoda, hoj procesiskero vachtoskero gindaripen na sas sthodo pedal procesiskero ačhalipen the lavengero rozvakeriben.

¹ <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>

² <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/06/03-Vizia-a-strategia-2019-06-18.docx>

³ Predikhiben vaš strategijkero keriben, s. 9, Strategija vaš jekhtones, inkluzija the jekhebuřariben le Romen dži beršeste 2030. Sthodo pro: <https://www.minv.sk/?strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciu-romov-do-roku-2030>

⁴ Governmentoskero avristhodipen andal SR num. 181 andal 7. apriliste 2021 ke Strategija vaš jekhtones, inkluzija the jekhebuřariben le Romen dži beršeste 2030.

⁵ Iriřagutno odpheřiben andal Splnomoćņencoskero governmentoskero uradoste pedal romane komuniten andal 31. marcoste 2022. Puntořno datumos na sas sthodo.

⁶ Kapitola 1.1.

⁷ Rozvakeriben le buřardonenca andal ÚSVRK andal 16. marcoste 2022.

⁸ Nipengero lavengero rozvakeriben: Akćna plani pedal vachtoste 2022-2024 ke Strategija vaš jekhtones, inkluzija the jekhebuřariben le Romen dži beršeste 2030. Sthodo pre: <https://romovia.vlada.gov.sk/archiv-tlacovych-sprav/verejne-pripomienkovanie-akcne-planu-na-obdobie-rokov-2022-2024-k-strategii-rovnosti-inkluzie-a-participacie-romov-do-roku-2031/?csrt=2392178992124136307>

Buteres arakhibena andro NRSF pes zadikhel pedal but zamukhle romane komunitende (MRK).⁹ Ala hine andre avresave dokumenti presikhade the sas oda kampelišagutnones te lel pedal chasňariben NRSF o navľaripen MRK pedal chasňaripen andre legislativa the aver dokumenten.¹⁰ Elšines sas pedal ada chasňaripen sthodí buťakeri grupa,¹¹ aj te zavhdel navľaripen. Prekal aver procesiskero punktos pes ko thoviben avrivakerenas avresave eksperti the ekspertki andal šegitipna profesiji, the gaveskero šeralo, kaj o Roma pestar sthovenas buteripen.¹²

Pal ada nevipneste

Dodikhado nevipen zachudňa konzorcijum vaš dešujekh romanen the proromanen organizacijen:

- Rómske advokačné a výskumné stredisko
- eduRoma – Roma Education Project
- Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK)
- Romano Kher – Rómsky dom
- In Minorita
- Komunitné centrum menšín
- Rómska platforma
- Únia rómskej telesnej výchovy a športu
- Spokojnosť – Centrum sociálnych služieb
- Saplinq
- Quo Vadis

Paš zachudňipen pedal ada nevipnaste sas chasňarde avresave metodi: predikhiben andal dokumentendar pal nipengere politikende, 15 online vaj dženeskere jepaššstrukturimen rozvakeribena the efa irinde komunikaciji le mejloha Maškar respondenten sas džene andal ÚSVRK the bare ministerstvi, organizacijendar vaš nipengeri spravatar prekal sastípnaskero the buťaribnaskero than, Slovakijakero nacijakero centros pedal manuškane čačipena, šerale andal trine gavendar, šov MVO the duj džene andal akademikano than.

But baro zaterďipen presikhaďa odborno džanľipen le dženen andal koncorcijum RCM, vašoda hoj peskere džanibneha dothode ko zachudňipen vaš dujto kapitola maškaripnes le šstrukturimen lavenca. Lengero vortano priphandľipen sas cikňisaľardo the vachtoskero ramcoha, aľe the maribnestar andre Ukrajina, kana pen varesave lendar ačhile priačhardone vaj avresar sas sphandle andro šegitipen le manušenge, so avle andre Slovackija mek anglal mariben.

⁹ O dati pal savore Romende so dživen andre Slovackija pen na den te straden, aľe informaciji pal populacijate andro MRK hine stradne prekal EU SILC MRK rodkeripen the Atlasis vaš romane komuniti 2019, kaj pes chasňarelas prithodí etnicita.

¹⁰ Rozvakeriben la Jurinaha Rusnákova andal 30. marcoste 2022.

¹¹ Autoriko grupa navľarel MRK: Jurina Rusnáková, Jaroslav Kling, Jan Grill, Zuzana Havírová, Zuzana Kumanová, Rastislav Rosinský, Daniel Škobla, Adriana Ďatková, Roman Bartoš.

¹² Keribnaskero procesis vaš navľaripen MRK, sera 9. Strategija pedal inkluzivno zaterďipen andro avilľikeriben the sikhaviben dži beršeste 2030. Sthodo pro: <https://www.minv.sk/?strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030>

1. JEKHEBUĀRIBEN

1.1. Romengero jekhebuĀariben pedal zachudņipen vař NRSF

ÚSVRK sthoda buĀikaņi grupa pedal keriben vař NRSF¹³ the andal savorengero gin lakere 33 dņenen sas ĉa eĀta dņene andal romane organizacijendar.¹⁴ Dureder sas aĉhade duj proromane organizaciji¹⁵, savore ministerstvi the relevantika organizaciji vař nipengeri sprava, sar ko prikados Inřtitutos pedal buĀakero the famelĵakero rodkeripen, dureder the Sphandĵipen vař fora the the gava Slovakijatar, vaj the akademikano buchĀaripen zaterdlo le Socijologikano ustavoĀa vař Slovakijakeri akademia paĀ dņandņipena, vaj UstavoĀa vař romane sikhĵĵbena Univerzitar vař Konřtantin Filozof Nitratar. Dureder sas andre avresave buĀikane grupi zachudne the kotora andal themuĀņi spravatar the dņene andal themuĀņi socijetatar, ko prikados profesiko romane the proromane organizaciji:¹⁶

TPS	Dņenengero gin	Dņene andal MVO	Romane dņene	Romane dņuvĵĵja
Sikhaviben	28	8	3	1
Zabeřiben	36	7	2	1
SasĀaripen	23	3	1	1
BuĀariben	29	8	1	0
Bijodiskriminacija	18	5	3	3

Romengero zaterdņipen andre TPS prekal sasĵipnaskero than sas cikņisalĀardo vařoda hoj sas nabut aĵse dņenen the chibalĵinde lovengere mařkaripena andal ÚSVRK (pedal poĀinkeriben vař dromaripen, lovengeri kompenzacija pedal odborni priphandĵipen andre TPS).¹⁷ Zgeĵĵipena TPS pen kerenas andro regijoni, aĵ pes stradel aĉhiben vař romane organizacijen so buĀaren andro regijonalno vaj thanutno bararipen. Calo procesis vař zachudņipen pedal NRSF the sas inkluzivakero the phundrado pedal savorende, kas aĉhiben pedal zachudņipen interesinelas.

NavĀaripen pedal mirinda thana pedal sajekh tematikane thana sas rezultatos vař priaĉhiben mařkar dņenen TPS. Iĵndones the zachudņipen AP sas buĀakero rezultatos sajekh dņenen tel řeroro TPS. Varesave ĉalavibena sthoda andal seratar MVO andre anglune verziji AP na sas priaĉhade andre duredereskere aĉhibena. Ko prikados, prekal oblastĀa vař skikidņipen le mamujromengero rasizmus sas sthodo zachudņipen vař bijofigindĵi organizacija pedal rodkeripen vař řingunengeri zor mamuj Romende. Ada ĉalaviben sas nasigeder andal AP scirdĵĵi, vařoda o TSP na dņanelas le molarel, ko bi řaj ada ĉalaviben kerelas.¹⁸ Vajsave dņene TSP jekhetanes le USVRK zviĉinde, hoj jekhinteresneder uloha andre ada procesis presikhaven jekh jekheskere ministerstvi so

¹³ *Ibid.*

¹⁴ eduRoma, Rómsky inřtitút – Roma institute, Rómsky vzdelávacĵ fond, řkola dokorán, Zdruņenie mladĵých Rómov Slovenska, Romano kher – Rómsky dom, Zdruņenie mladĵých Rómov Slovenska.

¹⁵ Nadácia otvorenej spoločnosti (OSF), a Inřtitút dobre spravovanej spoločnosti – Slovak Governance Institute (SGI).

¹⁶ Rozvakeriben le buĀardonenca andal ÚSVRK dĵveseste 16. marcoste 2022.

¹⁷ Rozvakeriben la direktorkaha Saste regijoni Tatiana Hrustiĉ the ekspertoha vař Saste regijoni Adrej Belák dĵveseste 21. marcoste 2022.

¹⁸ O nevĵipen sthodo le Zuzanou Havĵrová, savi buĀarelas sar ekspertka TPS pedal oblastĀa vař skikidņipen mamujromano rasizmoste.

hine zathode vaš sthodiþnaskere čalavibena the alokacija vaš lovengere maþkaripena.¹⁹ Buþardone andal ÚSVRK pes ko sthode arakhibena the čalavibena zvičinde avka:

„Jekhetanes le dženenca TPS samas zaterdle anglal čačipnaste, hoj šaj sthovas avresave but lačhe veci, the ale bi pen šoha na ačhonas. Vašoda oda sthodo ministerstvos bi avka sas ispidno andro čalavibena, so korkoro na sthoda, vaj bi aňi na džanelas ala čalavibena te kerel prekal peskere ajsipena.“

The oleha o uradoskere džene zvičinde ajso daravipen, hoj bi kana o ministerstvi chudne e uloha te zathovel ala dokumenti prekal peskero ajsipen, ačhiben vaš romane the proromane organizaciji, priučharde organizaciji, vaj ačhiben vaš USVRK bi na musaj te jel zoraes zathodi.²⁰

Amen paťam, hoj kana bi ko priklados o romane murša the džuvľija sas feder zathode pre avresave ministerstvi, o kidňipnaskero procesis vaš strategikane dokumenti, so peren pedal Romende, bi sas buteder lokeder. Čino romane odborňika the odborňički pro ministerstvi keren phučibena so čalaven le Romenca biointeresneder the bipopularneder.

1.2. Jekhebuťariben Romen vaš keriben, dodikhiben the evaluacija NRSF

Jekhzoraleder sphandľipen Romen the Romňijen andre implementacija NRSF šaj te dikhel prekal AP pedal angluno buchľaripen mariben le mamujromano rasizmoha the ľikeriben vaš jekhebuťariben 2022-2024 prekal ľikeriben the džiduno zaterdľipen ke integracija maþkarutnes priphandľipneha terne Romen the Romňijen ko keriben, implementacija, dodikhiben, molaripen the reportišagos vaš arakhibnen the politiken zachudne pedal Romende. AP dureder sthovkerel ulohakero zorasalľipen pedal Šegitindo organoste vaš governmentoskero splnomočencos pedal romane komuniti pedal oblasta vaš terne manušen the sthoviben vaš Strategija SR pedal Romengeri integracija dži beršeste 2030 prekal verzijate pedal terne manušende. Aver arakhiben hino zľikeriben pedal jekhebuťariben Romen the Romňijen andre buťakere grupi, so dodikhen vaš implementacija pedal nacijakere strategijen the akčna planen. O čalaviben na saňarel jekhebuťardoneskeri forma – oda či ele poťindľi the či avena le dženge poťindo the dromaripen. The e zodpovednošća vaš implementacija ala čalavibnes hiňi sthodi pro ministerstvosťven, lovengere kompenzaciji hine sthode tel lengeri zodpovednošća. Andal peskero ajsipen džanas, hoj ačhiben andre avresave buťikane grupi nane poťindo. Prekal jekhfeder pripados hino poťindo dromaripen. Gondolľinas, hoj lovengero poťiňiben bi šaj jelas sthodo andro AP, vašoda odborno ačhiben andre buťikane grupi bi na majinelas te jel sthodi pro hijabaduno bazutňipen.

Imar čirla sas but zoralo dodikhiben the evaluacija prekal Nacijakeri Romengeri integracija 2011-2020” zamardo maþkarutnones nacijakero proektoha poťindo le lovenca andal ESF. Ala čalavibena sas (avrunes) kormaňinde the (andrunes) implementinde le Splnomočenskero governmentoskere uradoha pedal romane komunitende. E implementacija le nevi strategijaha (NRSF) ela dodikhadľi the evaluimen avka sar andrunes the avrunes. Andruno dodikhiben the evaluacija rozginela ÚSVRK the avruňi evaluacija kerena avrune eksperti the ekspertki. O panelos ela sthodo andal jekhčineder štaren the jekbuter ochto dženen avka, aj o pherdaripen dojekhes andal tematiko the horizontalno mirindo thanestar ela garantimen jekhčineder jekhedženeha andal odborno panelistar.²¹

¹⁹ Rozvakeriben le buťardonenca andal ÚSVRK dživeseste 16. marcoste 2022.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Molaripen the dodikhiben le Strategija vaš jekhipen, inkluzija the jekhebuťariben vaš Romen dži beršeste 2030. Aprilis. 2021. Sthodo pro: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/hodnotenie_a_monitorovanie_strategie_2030_metodicky_dokument.pdf?csrc=736875906527241441

Adaj dikhas baro buchlaripen pedal Romen the Romňijen vař lengero sphandľipen andro ekspertiko panelis.

Angluno mirindo than vař evluakere řlavibena ela miřtibnaskero molaripen vař implementimen programen the řlavibnen prekal rozthoviben the molaripen lengero doperibnestar vortanes ko keriben vař mirinda thanen NRSF the mek dureder pedal federisalľipen Romengero zaterdľipen socijeta. Evaluacija chasňarela e kombinacija vař kvantitaľiko the kvalitaľiko evaluakere metoden. Jekh lendar ela avruňi evaluacija bijofiginde odborňikenca the odborňičkenca prekal trin cikli (2025, 2028, a 2031). Aver formi kiden pre peste molaripen vař periben andre tematikane thana, pripadova sikhľibena ko prikladi vař laři praxa prekal kidneavri temende the evaluacija pal peribnaste ESIF pedal resľipen vař mirinda thana NRSF.²² Buřardone andal ŰSVRK ke oleste phende:

„Akanakes uřaras bareder sphandľipen eksperten andre jekhtone thana [...], jekhetanes romane the proromane aktivisten. Puntořneder prekal dodikhibnaskero procesis [...] bi amen kamahas biľigindoskere evalvatoris vař ada procesis – avka sar ři řlavibena sas řařes pherdarde.”²³

ŰSVRK avka řaj te sthovel bareder sphandľipen le romane eksperten the ekspertken řa prekal andruňi evaluacija. Kana dřal pal pal avruňi evaluacija, kidňipen ela skerdo prekal procesiha vař nevipengero resľipen the kana kada procesi hino but zarimen pedal romane MVO bijo probalľišagen, na uřaras, hoj ena vortanes zaphandle andre avruňi evaluacija. Dodikhiben the evaluacija peha pestar korkorestar but uři urovňa vař odbornosťa prekal metodologikaňi, rodkeripnaskeri, rodimoskeri oblasťa the mamuj řařipnaste, hoj andre Slovakiya amen hin daskeci romane odborňiken andre adi oblasťa, řa řino lendar resel odbornosťa the probalľišagos pedal ada buřakero tipos. Hin oda řařunes, aj e organizacija oprethodľi prekal nipengero resľipen, mukhelas ko jekhebuřariben le romane odborňiken the odborňičken. Pre agorutňi avruňi evaluacija NRIS avka jekhebuřarelas Vlado Rafael prekal sikhavibnaskeri oblasťa.²⁴

1.3. Sistemas vař politikakere konzultaciji le themutňi socijetaha the priphandle serenca

Berřeste 2017 sthoda ŰSVRK řegitindo kotor, savo sphandelas MVO řaladunones andre romane komunitende the la ekspertizaha prekal politikakero keriben so řalavel le Romenca. O dřene khatar ada kotorestar pen zgele duvar (2017, 2018).²⁵ řegitindo kotor pes imar na zgeľas prekal berřende 2018 dři 2020. Mařkar dovodi, soske pes na zgeľas perel the oda, hoj o dřene na sas poťimen vař peskeri buťi the peskero dromaripen peske musaj poťinenas korkore. Kana kamel te benifitinel le Romengero ařhibnestar andre ilľinde kotoren, majinelas bi jekhciknederes te poťinkerel dřenengero dromaripen (the idealnones len vař e buřate the te poťinel – sar te vortanes vaj prekal ľikeriben pedal lengere organizacijen). Berřestar 2020 pes řegitindo kotor na zgeľa the prekal oleste, kana sas akor governmentoskeri splnomocnenkiňa Buřková (andre funkcija aprilřostar 2020 dři decembroste 2021) konzultinelas korkoreskere sthovibena andal avresave arakhibnende le romane odborňikenca the odborňičkenca andal jekhtoneskere oblasťa avka korkores, prekal oda, ři anglal oleste enas andro řegitindo kotor. Buteres andal ala zgelľipena pes pedal mamujpandemikane arakhibena sphandľones le nasvalľipneha COVID-19 ařholas online. Akanutno governmentoskero splnomocňencos Ján Hero (navľardo decembroste

²² *Ibid.*

²³ Rozvakeriben le buřardonenca andal ŰSVRK dřiveseste 16. marcoste 2022.

²⁴ Vlado Rafael hino direktoris MVO eduRoma, romano ekspertos prekal oblasťa vař sikhaviben the desegregacija pedal romane řhaven prekal sikhaviben pre Slovakiya. MVO eduRoma hine the sphandľo le konzorcijoha le Civil Monitor 2021-2025.

²⁵ řegitindo kotor le splnomocňencostar pedal oblasťa MVO, sthodo pre:
<https://www.romovia.vlada.gov.sk/poradne-organy/poradny-organ-splnomocnenca-pre-oblast-mno/?csrt=1780617575942982197>

2021) zachudňa la štatutoskeri revizija vaš šegitindo kotores the plañinel te nevisa'ol leskero zgelfipen.²⁶

ÚSVRK the zathodã šegitindo kotor pedal terne manušen the leskere džene ena sphandle le nacijakeri romañi platformaha the regijonalna paltformanca.²⁷ Jekh andal lakere ulohi ela the jekhebuřariben pre strategija pedal terne manušen. Šegitindo kotores hin 15 dženen the elšino zgelfipen sas aprilŕste 2022.²⁸ Likeras vaš but interesno zaphandel terne Romen andro nipeskero dživipen.

Beršeste 2021 sas sthodí Governmentoskeri Rada andal SR pedal bijogovernmentoskere organizacijen sar permanentíko expertíko, šegidindo, šeralo the konzultaćiko governmentoskero kotor. E Rada šaj del sthovibena le governmentoske the predikhelkerel zakonoskere the politikakere sthovibena, save bi šaj perenas pre themuťni socijeta the lakero bararipen. Radakere džene šaj hine ča platformi vaš MVO the Klára Orgovánová,²⁹ direktorka MVO Rómsky inštitút, zaterdól andre governmentoskeri rada zaterdípjen vaš šegitindo kotor pedal governmentoskero splnomocñencostar andal SR pedal romane komuniti.³⁰ Na džanas, či romañi MVO hiñi sphandlí la varesava andal aver platformen so hine zaterdíle andre governmentoskeri Rada. Andre Slovákija buřarel mindig prekal calo berš ča talam deš romane MVO. But lendar hine butervar čaladune the andre aver nipengere politiki (anglunes andre kulturakere čalavibena). Le ada dovodostar hino šajñipen la romaña themuťni socijetater pes te zaphandel pre savore sthode komisijende the aver štrukturen but scirdlo.

O Roma the o Romñija hine the zaphandle andre aver šegitindo governmentoskero kotor – Viboris pedal nacijakere cikñibena the etnikane grupi - o Viboris avristhovel peskere zaterdípjena the zvičñibena ko zakonoskere sthodípjena, saven bi šaj elas periben pedal čačipena vaj nacijakere cikñibena.³¹ O Roma hine zaterdle le štare dženenca. Jon hine kidne avri prekal registrimen bizarodkeribnaskere organizaciji prekal propagacija the lačharipen vaš identita the kultura le dženen andal romano nacijakero cikñiben.³²

Mamuj oleste, hoj adaj leperde savore ućeder štrukturi, kempel te pařarel, hoj konzultaciji le Romenca pro politiki, so len vortanes čalaven, nane zorale. Jurina Rusnáková andal Univerzita Konštantina Filozofa Nítrate phenel:

„Na gondolñav, hoj politiki prekal sphandlípen ko Romende pes sthoven, vaj choča konzultinen le Romenca prekal jekhto bararipen. Oda pes andre Slovákija mek na ačhilã the na ačhola ada añi akanakes. Hine adaj organizaciji, saven hin lače marketingovo the lobingovo (prekal lačo laveskero achalípen) šajñipena. Ola džanen te chasñaren dži politikakeren sthovibnen the džanen te bondarel zadikhiben ko priklados nacijakere projekten, zvičñibnen the avka. Ale oda hino sthodo pre lengere šajñipena te prečačikañarel the lengere vakeribnaskere šajñipena, vaj lengeri dženeskero manušipen. Džanen ke peskeri sera te lel manušen, saven hin

²⁶ Rozvakeriben le buřardonenca andal ÚSVRK dñiveseste 16. marcoste 2022.

²⁷ Kapitola 1.4.

²⁸ Buter informaciji: <https://romovia.vlada.gov.sk/romske-platfomy-2021-2022/berieme-mladych-romov-a-romky-vazne/?csrt=531490105026720871>

²⁹ Klára Orgovánová sas governmentoskeri splnomocñenkiña andal SR pedal romane komuniti beršende 2001-2007.

³⁰ Buter informaciji: https://www.minv.sk/?ros_rvmno_clenovia

³¹ Štatutos pal Viboristar pedal nacijakere cikñibena the etnikane grupi. Sthodo pro: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/7237_statut-vyboru-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny.pdf

³² Džene hine: Alexander Daško, Zuzana Havírová, Vojtech Szajkó the Juraj Vozár. Chañig: Viboristar pedal nacijakere cikñibena the etnikane grupi. 16.9.2021. Sthodo pro: <https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vybor-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny/>

*doperiben pedal politika. Prekal miro probališagos džal anglunes pal proromane otrganizaciji (andre save the o Roma buřaren[...], džala oda pal jekhteleder thana, andro terenoste). The avka dikhas but likerde projekti le lačo marketingoha, aľe bijo olestar, či hine čačes efektivika.*³³

Informaciji pal avresave planende pedaj sphandľipen vaš dženen pedal Romende pedal dodikhiben vaš Europakere šstrukturiko the investiko fonden (ESIF) 2021-2027 chibalńnen. Ale ena pre Slovakiya kidne avri prekal jekh operatiko programostar OP Slovakiya OP Slovensko 2021-2027. NRSF angalthovel, hoj pen zaphandena romane the proromane MVO andro monitoringoskere the evaluakere čalavibena so čalaven Romengeri inkluzijaha prekal ESIF.³⁴ Dži adarik mek nane žuřardo, sar ena ala džene kidne avri vaj rozthode andre jekhtone monitoringoskere the evaluacijakere grupende. Nane amen informacija, sar pes calo procesis kerela, aľe aňi oda, či ena džene vaš romane the proromane organizaciji andre avresave grupende tel OP Slovensko 2021-2027.

1.4. Zorasalipen le romane komuniten prekal thanutno upipen

Sphandľipen le thanutnen dženen hino but interesno. Peskere probališagena džanas, hoj thanutna MVO hine but čino zaphandle andro sthoviben vaš nipengeri politika, prekal oleste, hoj ala zorales doperen lengero buřariben. Vachteste andal 1. februariste 2021 dži 31. januarisre 2023 implementinel ÚSVRK projektos „Romane platformi“, savo poťinel Europakeri komisija le granteha le bararipneha 156 969 €. Projektoskero mirindo than hino te sthovel than pedal buchľaripen vaš thanutňi praksa the buchlones le informacijen pal akanutna the plaňimen politikende, save gendisalńon mirinda thana vaš NRSF pre thanutňi the regijonaliko urovňate.³⁵ Nane amen informaciji, či ola platformi džan dureder, pedal save temi vaj oblasta pen zathoven, vaj save džene hine prekal ala platformi. Jekh andal kotoreskere mirinde thanendar AP pedal odčhiviben mamujromano rasizmuske the likeriben vaš jekhebuřariben Romen hino zorasalipen pedal zathoviben vaš Romen the romňijen prekal savore urovňen. Jekhtone arakhiben hine sthode ča pedal nacijakeri urovňa.

1.5. Sthodipen vaš dostipen pedal romaňi themutňi socijeta

NRSF hazdel opre interesipen pedal ačhaviben le kapaciten le romaňa themutňi socijeta. Olestar AP pedal angľuňi oblasta vaš mariben le mamujromengero rasizmoha the likeriben pedal beršende 2022-2024 lel andre peste arakhiben 3.2 so čalavel rozthoviben the implementacija programen pedal likeriben vaš romane platformen. Jekhetanes oleha arakhibneha sas sthodo grantiko programos pedal inštitucijonaliko likeriben le romane the proromane organizacijen. Jekhetanes le AP sas o programos poťinkerdo dujedromeskero sposoboha, oda andal themutno rozpočtos the le fondendar EU. Dži akana sas alokimen ča 429 000 € andal mařkaripena EU. O love andal themutno rozpočtostar na sas ko adadivesutno dıveseha sthode the nane oda zadikhlo, sar ala platformi pherďarena nacijakere romane platformi le lovenca andal Europakeri komisijatar.

Iľndones aver arakhiben (arakhiben 3.6) vičinel pal oprehazdňipen vaš jekhebuřaripen pedal terne Romen the Romňijen andre politikakero rozthoviben prekal savore urovňende the ada arakhiben bi majinelas te jel implementimen mařkaripnestar le grantiko programoha likeridune kompetenciji the ačhaviben le kapaciten vaš terne čhaven, anglunes

³³ Rozvakeriben la urina Rusňaková dıveseste 30. marcoste 2022.

³⁴ AP pedal angľuňi oblasta vaš mariben le mamujromengero rasizmoha the likeriben pedal beršende 2022-2024, Čalaviben 3.3. Jekhebuřariben le romane the proromane MVO pedal dodikhiben the evaluacija vaš pherďaripen le čalavibnenca OP andro programovo vacht 2021-2027, Čalaviben 3.3.1 Jekhebuřariben le romane the proromane MVO pedal dodikhiben the evaluacija vaš pherďaripen le čalavibnenca the mirinda thanenca oblastate vaš integracija the inkluzia vaš Romende andro Operatiko programos Slovakiya 2021-2027. Sthode pro: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1135/04_vlastny-material-akcne-plan-ystategie-2030-na-roky-2022-2024_final.pdf?csrt=4874434902048779564

³⁵ Romane platformi 2021-2022. Sthode pro: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/romske-platformy-2021-2022/?csrt=1780617575942982197>

andal zamukhle romane komuniten. O Fondi EU (286 000 €) the líkeriben andal themutno rozpočtos hin pedal planoste alokimen pedal adi chasna. Maškaripena andal themutno rozpočtostar dži akana na sas špecificimen. Soduj leperde čalavibena bi majinelas implementinel ÚSVRK.

2. RELEVANCIA

2.1. Avrikidňipen mamujromengero rasizmus the diskriminacija³⁶

But bare problemi andre Slovakia hine avrithode le socijalno zaterďipnendar andal nipi pedal Romende. Dži 54% Romen andre Slovakia zadžidžile e diskriminacija pedal peskeri etnicita vaš agorutna pandž beršende, the dži 61% phučkerden andal rodkeripen EU MIDIS II paťan oleste, hoj Romengeri diskriminacija andre lengero them hiňi but buchľardf. Sphandlones the 18% romane phučkerden la diskriminacija hlasinde.³⁷ La diskriminacija na dikhas ča prekal jekheskere džene, aľe the andre nipengeri sprava.³⁸ Cikno ajspien le romane muršen the džuvľijen andre nipengeri sprava the nipengero dživipen buchľardones hino the avka sar ajso phučiben, savo kempel te rozginel.

NRSF avriachaľarel mamujromengero rasizmus sar socijetakero problemos, so pherdarel andre peste but bare zvičiniňbena. Pedal dojekh andal navľasardo zvičiniňben dela avri čalavibena, pedal save pes e Slovakia priphandel te keravel. AP pedal ala ačhavel the andro pherdaripen sphandkerel o temi so kikidňisaľon mamujromano rasizmus le jekhebuťaribneha Romen the Romňijen. Mirinda thana AP hine navľarde predikhade sposoboha.³⁹

Koteriskero mirindo tha „*Te marel pes mamuj diskriminacijate the mamujromano rasizmoste*“ majinel te jel pherdardo maškarutnes sikhaviben, čalaviben so hine sthodo pedal oprehazďipen vaš džanaviben the kapaciten avresave tematikane grupen (ko priklados pravňiken, sudcen, doktoren, sastikane pheňijen, avka sar themutne uradňiken the uradňičken the dženen andal thanutňi spravatar). Ala čalavibena šaj aven lačhe ča akor, kana len ena butvachtoskeri the sistemaťiko bazutňipen (ko priklados prekal forma sar reforma vaš učoškolakero kurikulos) the kana len en sistemaťiko buti la temaťiko grupaha.

Aver kotoriskero mirindo than hino „*Te cikňisaľol predsudken the stereotipen pal Romende the Romňijende, te zorasaloľ manuškano-pravno avriľikeriben the ľikeriben ke tolerancija*“. Ada kotoriskero mirindo than navľarel čalavibena, so priučharen temi vaš e kultura, gendakero rozthoviben, sikhaviben ko manuškane praven the kherutno zoralipen. Čalavibena hine nalikerdone the vašoda hin andal irišagostar vaš AP nazadikhades, save čalavibena hine angluneder pedal Slovakijakeri republika, save čalavibena šaj te zadikhel sar jepašardone the jekhetanarde, the aňi save ofisa ena zodpovedna vaš jekhetano zaterďipen ke implementacija pedal čalavibena. Sthovoas the o arakhiben so čalavel

³⁶ Telkapitola sthoda Vladimír Horváth z MVO Romano Kher – Rómsky dom.

³⁷ Strategija vaš jekhipen, inkluzija the jekhebuťariben vaš Romen dži beršeste 2030, sera 37, sthodo pre: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/strategia_2030.pdf?csrt=7230796922394490852

³⁸ Andre strategija: ko priklados, paťardo sudoskero rozgiňipen kana hiňi rezidentňiko segregacija (sar o formi kaľi diskriminacijatar) Romen andro foros Sabinov (avkaphendf e kauza „Telek“). Rozgiňipen prekal pripadende vaš ochoť manušen mamuj foroste Sabinov the Ministerstvos dopravate, ačhavibneste the regijonalno rozkeribneha, 25 C 192 / 2007-585, pripados num. 8107241252 z 15. júna 2009, s. 2. Pedal buter informaciji: European Union / Roma Civil Monitor (2019) Civil Society Monitoring Report on the Implementation of the National Strategy for Roma Integration in Slovakia: Assessing Progress in Key Areas of the Strategy. Sthodo pre: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-slovakia-2018-eprint-finsk.pdf>

³⁹ Prikľadi vaš presikhade indikatora: Romengero kotor (murša the romňija), so pen šunenas diskriminiňen prekal etnikano povodoste vaš agorutna 12 čhona, aľe na hlasinde la diskriminacija le uradoste; počet právnych rozhodnutí týkajúcich sa protirómskeho rasizmu (§§ 421 až 425 Trestného zákona); gin vaš rezortakere strategiji (vaj duvľardone interesna dokumenten pedal sthodiňipen vaš nipengere politiken andro sthodo rezortoste), save pherdaren the kiden andre дума kikidňipen le mamujromengero rasizmus, the la diskriminacijaha; gin vaš romane the proromane MVO, so pes jekhetanes sphandle (prekal sthodiňipenskere formi, autorikaňipen, jekheautorikaňipen) pedal zachudňipen vaš ministerstvoskere nacijakere politiki le peribneha pedal Romengeri inkluzija.

inkluzijaha vaš Romen the Romňijen andro meanstreamovo mediji vaš na dochudne, kana hin planoste te kerel ča medijakere sikhavibena prekal pařivalo presikhaviben vaš cikňibena. Buteripen vaš ačhibnengero keriben na musaj te jel indikatoris vaš pozitivno trendoste. Andal buteripen vaš alokimen lovengere mařkaripnendar pedal ada kotoriskero mirindo thaneste řaj te pregenel, hoj na džal pal angluňi oblařta. Butedere mařkaripena hine plaňimen prekal Fondoste vaš kulturakero ľikeriben pedal nacijakere cikňibnende.⁴⁰

Agorutňi alokacija ela rozgindŕi mařkar ekspertengere komisiji le Fondostar pedal kulturakero ľikeriben vaš nacijakere cikňibnende, ka o džene rozginen bifigindones prekal dumate avresaveres themeskero kotorestar. Rozgiňipen vašoda nařti te ľikerel sar sthodo. Prekal ala pripadi kempel te sphandel jekhtone kotora vaš nacijakero governmentostar ke strategijakero sthodiŕpen the dodikhel lakeri implementacija. Pedal adi chasna musaj te jel alokimen jekhbareder lovengero potiňiben.

Andre aver akčna plani hino but interesno te navľarel mirindo than vaš butvachteskero jekhebuřariben the te navľarel, kana řaj te ľikerel sikhavibnaskere čalavibena vaš efektivika the lače – oda dičhol, hoj te del federisaľardŕi čalavibnaskeri evaluacija.

2.2. Sikhaviben

Jekh andal kritikane zvičiňibena prekal sikhaviben hino sidarutno sikhaviben the bajiřagos (ECEC) pal čhavende berřende 0-7 berřa.⁴¹ Oda pherďarel povino anglalřkolakero avriľikeriben pedal čhavende andal pandž berřende. Aver zvičiňiben vaš adi oblařta hino sidarutno visariben andal povino řkolakero phiriben the baro buteripen vaš romane čhavende, so visarkeren jekh berřipen. Tiro zvičiňiben hino problemas vaš segregacija le romane čhaven.⁴² Le NRSF hin bare limiti the charňipena, kana džal pal o achalŕipen pedal ala trine zvičiňibena. Pal oda buteder, hoj zodpovedno uradende chibalŕinen sar o kapaciti the lengeri ajsipen len efektivnones te rozgiňisaľol. Oprunes adaj dikhas kombinacija vaš chibalŕindo ajsipen le čino kompetencijena.

Elřino identifikimen problemas hino oda, hoj NRSF achalľol ECEC ča prekal sphandľipen ke čhavende andal ulŕipen dži trin berřa, the aver but interesna bararipnaskere čhavořeskere vachta nane andre strategija leperde. Mařkarthemutňi definicija ECEC bičhavkerel pro puripen andal ulŕipen dži eřta berřa. Sas bi oda miřtes, kana bi pes NRSF zathovelas pedal ilŕinde inřtrumenti vaš socijalno the sikhavibnaskero dikhaviben kompleksnones pedal calo odi phuripnaskeri grupa.

Ajso zaterďipen bi řaj zachudelas aver interesna berřeskere vachta kana o čhavo barol the řegitinelas bi te jekhetaňarel politikakero achalŕipen the ľikeriben, so keren la temaha ECEC andre Slovakija.

So pes čalavel avresave sthodo arakhibnen prekal oblařta ECEC, but lendar nane lače. Na savore arakhibena the lenca sphandle čalavibena hine zachudne andre legislativa. Chibalŕinel lenge sistemiko vaj lovengero učhariben. Tipikanes hine sthodo andal

⁴⁰ Fondos pedal kulturakero ľikeriben vaš nacijakere cikňibnen hino bifigindŕi inřtitucija vaš nipengeri sprava, savakero mirindo than hino te ľikerele the zorasalľol kultura vaš nacijakere cikňibena. Lovengere mařkaripena andal o fondoste džan andal themutno rozpočtostar the gin vaš dine diňipena hin sthodo zakonostar. Pal lovengero jepařalŕipen rozginen pandždženengere ekspertika grupi, khatar trin džene hine kidne vortanes le cikňibnendar prekal kidňipen vaš MVO, save hine fondoste registrimen sar kidňipnaskere. Ačhile trinen dženen kidel avri o direktoris.

⁴¹ Bajiřagos the sikhaviben andal čhavoripen (Early Childhood Education and Care – ECEC): bajiřagos sthodo andre savore inřtituciji, so den avri bajiřagos the sikhaviben le čhavage anglal oleste, kana resen phuripen pedal povino řkolakero phiriben bijo zadikhiben pedal zrijaďovateľiste, potiňiben, vachtoskero džanaviben vaj programoskero pherďaripen. Bajiřagos the sikhaviben čhavoripnendar andre Slovakija člavel le čhavendar phuripnendar andal ulŕipnendar dži řov berřende, kana pes zachudel povino řkolakero phiriben (vaj 7 berřende kana hino odthodo řkolakero phiriben. *In*: OECD. 2001. Starting Strong: Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing.

⁴² Duredereskero rozthoviben NRSF pedal berřende 2022-2024 hino rozthoviben le rodkeripnendar, analikostar a publicistar Vlado Rafaelistar andal themutno sphandľipen eduRoma – Roma Education Project

metodikane, sikhavibnaskere vaj analitikakere čalavibnen. NRSF deklarativnones pes čalavel pedal oprehazdñipen le ačhiben vaš jekhcikneder čhaven (0-3) the lengere daden the dajen andro ECEC programen. Jekhtone čalavibena aľe na sikhaven pedal oda, sar oda ena kerde. Jekhfeder bi kamahas te oprehazdel pašutne jasli pedal romane dajen the daden, aľe o NRSF pes oleha kotoreha vaš inštitucijonaliko bajišagos prekal prekal sidřarutno čhavoripen na zalel. Jekhtones bi majinenas te jel zorasalarde manušikane the aver kapaciti vaš andre centri vaš siřarutñi intervencijate andre Slovakijakere regijoni. The añi pal ada problemoste pes NRSF na lačharel. O čalavibena anglalthoven maškarerezortoski strategija pedal bajišagoste prekal siřarutno čhavoripen pedal telethode čhaven, sphandlones le identifikacijaha le prekažken, so lenge terđon dromeha pedal chasñaripen vaš interventika programi. O čalavibena the anglalthoven metodologikane materijala the jekhephiribnaskeren andro sidřarutno čhavoripen. No ala na džan pedal phuripnaskeri grupa 0-7. Chibalñinel nacijakero ľikeribnaskero the poťinkeribnaskero sistemas vaš adi but interesno agenda, sphandlones le bararipneha vaš neve metodologiji the pašutñi koordinacija maškar relevantiko inštitucijenca the ministerstvenca vaš sikhaviben, socijalna veci, sasťipen. Hino but interesno te sthovel o politiki, so sphandena savore čhavorengere grupi. Zadikhiben ča pedal čhavende andal zamukhlo pašalipen, ko priklados paš sthoviben vaš povino anglalškolakero phiriben, šaj jel bijoefektivno čalaviben, savo zorasalol la segregacija. Aver problemas hino sigeder oddžañipen andal povino školakero phiriben. NRSF sphandkerel ada problemas pedal lačho anglalškolakero avriľkeriben the ačhiben vaš biformalno sikhaviben andro centri vaš biphandlo vacht the školakere klubun. Lengero keraviben perel tel originalna kompetenciji vaš thanutna uradi. NRSF leperkerel, hoj hino kampelšagutno te ľikerkerel le školen, so sthoven avri calodřivesutno sikhavibnaskero sistemas, so hino ačhalardo sar kamplipen te prephurdel formalno the biformalno sikhaviben le romane čhaven. O faktos hino, hoj ada konceptos na sas andre Slovakia zoraľes rodkerdo, legislativnones navľardo añi sistemiko sphandlo the sajekhvar ľikerdo. Oda džal pal konceptoste, so hino chasňardo andre pedagogikañi praksa pre Slovakia maškarutnones avresave zaterdřipendar. Aver zvičičiben hino predikhiben vaš arakhibena so hine prezentimen strategijate. Angluno dovodos hino, hoj NRSF na sthovkerel legislaťika visaribena, save bi zaačhonas vaš periben le romane čhaven andal sikhľišagoste, the akor, kana len hin potencijalos pedal peskero aver sikhaviben. Andal savore sikhavibnaskere beršendar prekal povino phiriben, but čhave našavena duj berša oleha, hoj visarkerena anglalškolakero berš vaj phirenas andro zerutno beršipen pre bazutñi škola. Andro rezultatoste o študenti, so bi len sas potencijalos te predžal andre učeder beršipena, oddžan školatar akor, kana resena phuripen vaš agorutñipen le povino školakero phiriben. Prekal oleste, hoj phirenas pro anglalškolakero sikhľišagos vaj zerutno beršipen, resen but romane čhave phuripen 16 berša anglal agorutno beršipen the rozginena pen andro dosikhaviben te na džal dureder. Zaphandľipen le romane čhaven andro biphandlovachtistere čalavibena the andro školakere klubun, hino the oda problematikano. Jekh andal buter barijeri anglal lengero zaphandľipen hine poťičibena sphandle le biphandunovachteskere čalavibnenca. Ala hine sthode le dojekh thanutno uradoha bifiğindones. Sikhavibnaskero ministerstvos andre peskeri strategijate anglalthovel poťičibnaskero odmukhipen pedal čhaven andal zamukhle romane komuniti the lengero poťičiben andal Planostar vaš nevisalipen the zoralipen. Oda pes čalavel ča varesave čhavengere ginoha the pedal charňardo vachtos. Na del pes añi pal oda te vakereľ sar pal sistemiko rozgiñipen. Segregacija le romane čhaven andre Slovakia hino trito zvičičiben. NRSF mištes identifikindřa kamplipen vaš sistemiko rozgiñipen pedal segregacija le romane čhaven prekal savore bararipena vaš sikhavibnaskero sistemas the lačhes identifikindřa kamplipen te transforminel forma vaš špecijaliko sikhaviben, andre savo hine romane čhave pre Slovakia buteverar načacikanes zathode. Jekhtones lačhes NRSF identifikindřa kamplipen te buchľarel inkluzivno sikhaviben maškarineha sistemiko the metodologiko ľikeribneha le čhaven.

Desegregiko arakhibena andro NRSF na resen forma vaš legislaťiko vaj sistemiko arakhibnen. Na džan dureder ko ačhaviben pedal buchľaripen vaš školkenge the bazutna školkenge the na rozginen añi rezidentiko segregacija pro gavengere agora. NRSF pherdřarel andre peste arakhibena the kampelšagutne legislaťiko visaribena pedal rozgiñipen avka

phendonon „elokimen“ klasen (so hine sthode seratar andal angluno školakero ačhaviben, butervar andre odčhide vatrende), školken, bazutnen vaj the maškarutne školen. Ala hine butervar sthode andro pašalipen vaš but zamukhle romane vatrende. Prekal oleste, hoj NRSF thovel avri čalavibena so jekhetanes sthovkeren sistemas pedal dodikhiben vaš segregacija andre školi, sthodipen andro procesiste na sphandkerel bifigindí školakeri inšpekција. NRSF na sthovel nisave efektivnone intervenciji pedal oblasta vaš špecijalno sikhaviben, kaj hine prekal buterutno gin sthovkerde romane murša the čhaja. Špecijalna školi hine butervar paš romane vatrende the varekana hine ča jekhto sposobos pedal romane čhavende pedal sphandlipen andro povino školakero phiriben bijo dromaripen. NRSF ada problemos na rozginel, jekhtones the o problemos le dodikhibneha opral themutne the peskereskere dijagonostikane the šegitipna centrende, save butervar budžandones namištes dijagonostikinen romane čhaven. Ko ada punktoste NRSF ča sthovkerel te implementinel objektiko the kulturakero šundo molaripen vaš kampelišaga le romane čhaven – kamplipen, so sas andre Slovákija prevakerkerdí beršestar 1992. Jekhto sistemaťiko arakhiben, so NRSF sthovel avri, hino čalaviben so sikhavel sthoviben ko navlaripen vaš segregacija the lakero našťipen andre školakeri legislativa. Oda bi pes majinelas te kerel dži beršeste 2025.

2.3. Buťariben

Maškar jekhbareder zvičinišibena vaš buťariben perel ciknišalipen maškar populacijate paš but zamukhle romane vatrende, odčhiviben le buťakere falen kana o Roma kamen te buťarel (ko priklados federisalipneha vaš sikhaviben le dženen andal MRK) the diskriminacijakero odčhiviben andal buťardonon seratar. But baro kotor bibuťakeren manušen andal MRK hin 38%.⁴³ Ča jekhes andal pandž romanen dženen beršestar opral 16 berša hin buťi.⁴⁴ Buťariben vaš romane džuvlįjen hino mek goreder, the 77% lendar na buťaren. E buťi andro kherutņipen ačhol dži akana jekh andal butere čalavibena pedal romane džuvlįjen (15%).⁴⁵ Romane džuvlįja presikhaven teluneder bararipen vaš poťinkerdí buťi kana oda duvlāren le romane murenca, so oda šaj te sthovel ko tradikano ulohakero jepašariben andro kherutņipen the oda ke kherutne buťende the ke bajišagos pal čhavende.⁴⁶

Zaterđipen vaš terne Romende beršendar 16 dži 24, save na buťaren, andre škola vaj andro aver sikhaviben (NEET) hino andre Slovákija 65%, kijathodes le bareder populacijaha beršendar 15 dži 34, kaj oda hin 17,2%.⁴⁷

Hin adaj butere dovodi pedal ada bibachtalo the duredereskero vacht. Maškar ada jekhareder šaj te zathovel but cikno sikhlišagos, savo odčhivel le Romen andal buťakero mandaipen prekal avresave sektora. Oda oleske vašoda, hoj segregimen romane vatri hine andro regijonende le jekhučeder bibuťaribnaha. Oda oleske vašoda, hoj segregimen romane vatri hin sthode regijonende le jekhučeder bibuťaribnaha. Andre ala rogijoni hin ča nabut buťakere thana the phiriben vaš buťate nane pedal sakones romanes dženes vaj famelįjate ajso šajutņipen, prekal oleste, hoj prekal agorutno vacht sas registrimen učeder

⁴³ Andal sostar 46% hine terne manuša beršendar dži 34 beršende the 38% hine manuša andre beršipno grupa 35-49.

⁴⁴ Martin Kahanec et al, *The social and employment situation of Roma communities in Slovakia*. (Luxembourg: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, 2020), dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU\(2020\)648778_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU(2020)648778_EN.pdf)

⁴⁵ Michaela Bednarik et al, *Enhancing the social integration of Roma in Slovak Republic*. (Paris: OECD Publishing, 2019), sthodo pre: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/197eb309-en.pdf?expires=1649673036&id=id&accname=guest&checksum=FDB60AD1E677395F2DC26483665782D4>

⁴⁶ Lucia Kováčová, *Postavenie rómskych žien na slovenskom trhu práce*. (Bratislava: Človek v ohrození, 2020), p.16.

⁴⁷ Róbert Vlačuha and Yvona Kováčová, *EU SILC 2020. Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia*. (Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020).

phiriben prekal them maškar Romende.⁴⁸ Hin adaj vajkeci džandípena⁴⁹, so pen čalaven le Romengeri diskriminacijaha pro buťikano bikenkeriben, aľe the o informaci pal vortano sprindžaripen le manušen, savenca o manuša konzorcijatar buťaren. Buťaribnaskeri politika pes zadikhel pedal jekhtone bibuťaribnaskere avlípena, aľe na rozginel štrukturalika avlípena – sistemikazamukhlípena, maškar save perel the štrukturaliko rasizmus.

NRSF kamel pes zathovel ko rozgińipen pal sthode zvičńibnendar prekal but arakhíbendar the čalavíbendar. Globaliko mirindo than pedal angľuńi obľasťa vaš buťariben vakerel pedal oprehazdńipen pedal buťariben the oprehazdńipen vaš romengero buťariben, špecifikanes olen, so hine sphandle le MRK. Oda pes avka ačhola maškeres oleha, hoj pen sthovens a šajutńipena pedal lengeri integracija pro buťikano bikenkeriben. Kana ela na dochudńi kvalifikacija the presikhavela pes sar fala pedal andruńipen andro buťakero bikenkeriben, pherdarel andre peste čalaviben zathodí pedal líkeriben vaš romane čhajende paš reslípen pedal maškarškolakero odborno sikhaviben prekal trineberšengere sikhavíbaskere odbori. Mirindo thanes hin te marel pes mamuj stereotipende pal zaterdńipen vaš romane džuvľijen,⁵⁰ save hine butere sphandle le biefektivnonenca dujeberšengere odborencas.⁵¹ Sthodńipnarde andal AP den dureder, hoj o čhaja penge anglunes agorisalona dujeberšengere sikhľariben the palis zachudena te sikhľol aver trineberšeskero sikhľariben. Paťas, hoj ada čalaviben na ela mištibno, vašoda hoj romane terne manuš andal čorikano pašalípen peske našťi šaj domukhen te sikhľol pre maškarutńi škola prekal vachteste pandž berša. Oda nane čačikano the vašoda, hoj lengero mirindo thanes hin te agorisalol choča povino školakero phiriben the resel buťi, the te zarodel pedal calo famelńjate. Buter mištibneder pes dičhol avri te prikerel zvičńibnen pal maškarutnes odborno sikhavíbneste, sar oda sthodo andro dujto predikhado indikatoris zvičńibnaste. Nane oda prindžardo, sar ela o zvičńiben prikerdo. Gondolńas ko priklados, hoj bi šegitinelas gindardńipen pedal povino školakero phiriben dži beršeste 18 beršen. Terne Roma bi palis musaj te sikhľol andre trineberšengere odbori so bi agorisaluvnas le sikhado ľileha.

Prekal líkeriben vaš jekhto zaterdńipen le dženen andal MRK ko živnosťa the rodkeripen, jekhetanes le socijalno zarodkeripneha maškarutnes le sthodo líkeribneha. AP navľarel ko priklados o čalaviben, so hino sthodo ko líkeriben vaš živnosťakero zarodkeriben pedal telethode bibuťakeren, jekhetanes NEET, the predikhado cajchocis hino manušengero gin, save peske zathovena o živnosťa. Pedal ada čalaviben hino sthodo 16 milijoni evri andal chańiga le EÚ. Ada čalaviben peske mangel, choča bi le celoskeri grupate sas choča jekhcikneder lovengeri gramotnosťa the the reslípena vaš lovengero manažmentoste the rodkeripnaskeri vodí. Hino the but interesno, mi hin le čaladune dženenende choča bazutna džanlípena dańendar the učtovńictendar. Imar dikľlam le pripadi, kana čirlatunes peske o Roma zathode živnosťa, aľe pedal bijošajńipen te poťinkernel povina poťińišaga (sasťikano pojisťišagos, love vaš socijalno pojisťišagos, zarodkeripnaskeri dańa) pes resle andro kečeńakero pharipen. Vašoda paťas, hoj o líkeriben ela zathodo pedal šegitipen le

⁴⁸ Erik Šatara et al, *Job search-information on possibilities of job application in the environment of marginalized Roma communities in Slovakia* (Zagreb: 63rd International Scientific Conference on Economic and Social Development, 2020), dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/359135549_JOB_SEARCH_INFORMATION_ON_POSSIBILITIES_OF_JOB_APPLICATION_IN_THE_ENVIRONMENT_OF_MARGINALIZED_ROMA_COMMUNITIES_IN_SLOVAKIA

⁴⁹ Ko priklados arakhíbena le eksperimentostar andal Inštitutostar le lovengeri politikaha beršestar 2014: Gabriel Machlica et al, *Bez práce nie sú koláče*. (Bratislava: Inštitút finančnej politiky, 2014), available at: [alebo tiež](#) FRA, *Second European Union Minorities Survey – Roma Selected Findings* (Luxembourg: Úrad pre publikácie Európskej únie, 2016), dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_sk.pdf

⁵⁰ Buter informaci: Konceptík omatrijalos: Uplatnenie absolventov vybraného učebného odboru na trhu práce – praktická žena je nepraktická, sthodo pre: <https://www.iz.sk/download-files/sk/evs/prakticka-zena-je-neprakticka.pdf>

⁵¹ Zuzana Balážová, *Elokované pracoviská stredných odborných škól pri marginalizovaných rómskych komunitách. Cesta k začleneniu alebo vylúčeniu rómskej mládeže?* (Bratislava, CVEK: 2015).

Romenge paš reslípen pedal jekhampelišagutna kompetencijen prekal zarodkeripnaskeri oblasťa avka, aj pen bondären bijoinsolventikoneste, savo bi šaj lídžalas bankrotoste. O čalavibena sphandle le zlíkeribneha le digitalika dochudňipnenca, buchlaripen le šegitipne solgalípnenca prekal digitaliko tehnologiji andre komunitakere centri, the deňipen vaš integrikane informatíko solgalípnen le terne manušenge tel šerorestar vaš Líkeriben pedal ternende („*Youth Guarantee*“) hin peskero zaterdípnen. Amen bi užarahas buter merkišagos anglunes ke visarduňi legislativa zadikhades ko buťariben avka, mi sistematikanes odčhivkerelas fali akor, kana džana andro buťikano bikenkeriben. Ko priklados andro AP nane ňisave čalavibena, so čalaven vaš líkeriben pedal buťikano čalaviben. The oda mamuj oleste, hoj andal o zachudno rodimos džanas,⁵² hoj jekh Romenegero kotor andal MRK dromarel andro ekonomikakero opreučeder Slovakijakare regijonende pal buťate the butervar džan pengere famelfjenca. Oda bi sas ko zoraes feder te prikerel líkerdo mechanismus pedal manušende, so pen rozginena te zabešel pal buťate the te visarel o zakonos so prikerkerel o dothodípen pedal čalaviben.⁵³

2.4. Sasťaripen

Sasťikaňi oblasťa sas dur durestar zamukhlí, kana džal pal avresave štatistikane rodkeripena. Jekh andal ada ačhibneha hino hakajiskero the etikane kontorverziji le skidňipneha (etnikanen) le informacijen and lala oblasťa. Ajso ilíndo kotor hin the telethodípen pedal sasťikaňi oblasťa the lakero zoralípen, kana vakeras pal dženenende andal but zamukhle romane komuniti. Prekal goreder prijemernone sasťikaňibnate⁵⁴ the pedal univerzalnone učaribneha vaš sasťikano pojistišagoste, hino chasňariben vaš bajišagoste maškar manušende so zdžan andal MRK dží 36% teleder kijathodípnaha la buchľari populacijaha.⁵⁵ O dovodi šaj te dikhel andro akanutňipen, hoj socijalno odčhiviben the čoripen but sphanden le Romen prekal dochudňipen vaš sasťikano džživipnaskero štiloste. Maškar falendar prekal rodkeripen vaš sasťikano bajišagoste pes jekhbuteres arakhel akanutňipen, hoj o manuša peske našti domukhen (23%), kaj 8% andal kherutňipena phenel pal lengero sasťikano centrostes sar pharo dochudlo. Aver 21% phenel, hoj sasťikano centros hino dochudlo le maškarutne pharipnenca.⁵⁶

Pedal buder sar 60% hino sasťikano centros dochudno, ale akor pedal but telethodo džanlípen andal sasťipnaste, čoripnaste the socijalno Romengero zamukhlípen, na phiren ko doktora, ko proklados, pro sakodíveseskere preventivakere sasťikane obdikhibena. So oda but pharipno, oda akanutňipen, hoj buterutno populacijakero kotor andal odčhide romane komuniten, hino sthodo le telethodípnende, save potencijalnones bibachtären lengero sasťipen (ko priklados labaripen vaš bibachtale vecen, chibalíndo lačo paňi andre khera, chibalíndí kanalizacija, oficijalnones šmeciski pašal vatrende the aver. Oda džal ko priklados ke oleste, hoj o manuša ko phuripen opral 60 beršen presikhaven prijemernones ča talam 5% populacijatar andal odčhide romane vatrende. Teluňi urovňa le džañibnestar maškar manušen le vatrendar hino zoraes hoj jekh andal butkritikane zadikhibendar lengere zaterdípneha vaš sphandlípen ko sasťaripen.

Jekhbuter kherutňipena prekal buteripen andal odčhide romane vatrende hine phundrade le bibachtípnende the aver sasťipnenge nalačhipnenge avka sar andre lengere khera the

⁵² Erik Šatara et al, *Vybrané aspekty rozhodovania sa o práci a pracovnej mobility marginalizovaných Rómov* (Smolenice: Prístup k pracovným príležitostiam pre marginalizované skupiny obyvateľstva, 2021).

⁵³ § 53, Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.

⁵⁴ Andrej Belák, *Úrovne podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku* (Košice: Univerzita P.J. Šafárika a Zdravé regióny, 2020).

⁵⁵ Tomáš Hellebrandt, 2020. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením. Záverečná správa* (Bratislava: UHP, IVP, ISP, 2020), p. 184-187, available at: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/analyticke-komentare/reviziavydavkovnaohrozeneskupinyzsverziafinal3.pdf>

⁵⁶ Tatiana Grauzelová the Filip Markovič, *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách. Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018* (Bratislava: USVRK SR, 2018).

andre jekhetane thanende.⁵⁷ Slovakijakeri republika imar terd'olas anglal butedere žalobende vaš vortaňi the bijovortaňi diskriminacija pedal Romende andro sastíkaňiben. Ajsi diskriminacija lidžal ko teleder lačhipen vaš dine avri solgalípena.⁵⁸ Odborňika andal Sastíkane regijonende⁵⁹ imar berša vičinen pal sistemoste pedal sastíkano dodikhiben andre but zamukhle romane vatrende. Avka zachudne informaciji bi buter efektivnones šegitinenas te sthovkerel la legislativa the te rodkerel čačikano sastíkano manušengero ačhiben so dživen andre zamukhlo pašalípen. O odborňika the vakeren pal o kampelišagoste te sthovel infraštruktura the ispidlípen pedal gavengere the foroskere uradi, pedel federisalípen vaš telethodípena, so len hin periben pedal sastáripen. But zorale the bare zvičiňibena ačhon the prekal sikhaviben the sphandlípen le Romen the Romňijen nadro nipengero sistemoste vaš sastíkano bajišagoste, maškar sthodípenen, maškar kapacitengero ačhaviben the sphandlípen, the andro ispidlípen la diskriminacijate andre sastípnaskere ačhavibena. Zaterdle vaš Sastíkane regijoni vakeren pal kampelišagoste te sthovel la profesija andro odborno sikhavibnaskero sistemoste, savi bi sas zaphandlí andro nipengero sastíkano sistemoste:

„Jekh veca hiňi adaj nevi – ministerstvos prekal NRSF priačhaďa le sthodípnaha te zachudel te buťarel pedal thaneskero sthoviben, savo nane špecifikanes zathodo pedal MRK, ale so pes mek arakhľa pro RÚVZ (Regijonaliko urados pedal nipengero sastípen) kana sas pandemija, hoj chibalínenas andro terenoste o manuša aj te bi kerenas odi phari buťi andre socijalnone zamukhle komuniti, či pes oda čalavel le manušendar bijikheripen, le manušendar andal MRK, manušen so keren džungale buťa, the dureder...vareso (soha) o manuš avľa avri andal maškarutňi sastíkaňi školatar, so bi les kvlaifikinelas pre oleste, mi ačhol ajso buťardo andro nipengero sistemoste so del avri sastíkane solgalípena pedal manušen andal RÚVZ, mi šaj odi buťi kerelas, aj te jel but kvalifikimen oleha dikhibnestar, aj oda nane ča prekal projektiko bazutňipen, ale mi džal oda sar štandardíko profesija.“⁶⁰

Andro NRSF hino arakhlo the mirindo than, so navľarel le kampelišagos the cikňisaľol bondáripena andro sastípen prekal savore thanende maškar but buchľardí populacijatar the Romende, špecifikanes MRK. Pedal reslípen vaš ada mirindo than sas andro AP pedal angľuňi oblašťa rozkerde trin kotoriskere mirinda thana. Jekh andal arakhibena sthovel sistemaskero dodikhiben pedal bondáripnone thana maškar MRK the buchľardí populacijate avka, sar oda sthoven opreder o zastupci andal Sastíkane regijonendar. Telethodípnaskero federisalípen pedal sastípen prekal komunitakero bararipen hino the avka sphandlo le AP. Arakhaha adaj the čalaviben, so pherďarel zachudňipen vaš jekhto sikhaviben dureder ko kvalifikacijakero pedal avridiňipen vaš líkerdo šegitipen. Gondolinas, hoj džal pal but interesno the kampelišagutno arakhiben, vašoda hoj sastípnaskere madijatora buťaren pedal Sastíkane regijonende prekal projektoste, kampilenge te oprehazdel peskeri sikhavibnaskeri urovňa. Oda lenge šaj šegitinel te čalavel pes anglal prekal lengeri karijerate, vaj pen šaj rozginen te sikhľol dureder prekal sastíkano sikhaviben. But baro sphandlípen le AP hino the arakhiben pedal federisalípen vaš manušende andal MRK pal sistemoste pedal zvičiňiben le diskriminaťiko avrithoviben

⁵⁷ Andrej Belák, *Úrovne podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku* (Košice: Univerzita P.J. Šafárika a Zdravé regióny, 2020).

⁵⁸ Tomáš Hellebrandt, 2020. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením. Záverečná správa* (Bratislava: UHP, IVP, ISP, 2020), p. 184-187, available at: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/analyticke-komentare/reviziavydavkovnaohrozeneskupinyzsverziafinal3.pdf> , p. 184-187

⁵⁹ E organizacija Sastíkane regijoni jiňi themutňi prispevkovo organizacija andal Sastíkano ministerstvosťar SR, so kerel duripen vaš sastíkaňi medijacija andre MRK le mirindo thanaha te federisalol sastíkane telethodípena.

⁶⁰ Vakereben la direktorkaha le prispevkovo organizacijaha anl Sastíkano ministerstvosťar SR, Sastíkane regijoni, la Tatiana Hrustičová the konzultantoha organizacijatar pedal sastíkaňi oblašť ale Andrejoha Belakoha, 21. marcoste 2022.

jekhetanes le sastípnareske bajišagoha. Oda hino anal amaro dikhiben but baro aspektos, vašoda hoj kana sar buteder ela zvičindo, oda buteder o sastípnaskere ačhavibena kamena ajso zaterdípen te odmukhel pestar. Gondolínas, hoj kana savore čalavibena ena implementinen, šaj len hin but zoralo periben pedal visaribnaskero zachudnípen prekal federisalıpen vaš sastíkano zaterdípen le romańi populacijate. Pre aver sera cikńisalıpen vaš bondarıpen andre sastíkani oblastate nańti te dochudel ča prekal sastíkani medijacijaha vaj avresave sikhavibnaksre čalavibenca. Hine kampelišagutne sistemika arakhibena pedal stradıpen vaš jekhto zaterdípen ko bare solgende the ko priklados te investinel mańkar Romende mańkar sastíkano personalos (sastíkane sestri, doktora the aver).

2.5. Zabeşıben, bazutna solgalıpena the enviromentıko čačalıpen⁶¹

Le Romen hin goreder dživipnaskere telethodıpena sa hin la buterutńi populacijate. Prijemerno buchlarıpnaskero than vaš kherutńipen andro MRK hin 50 m² paš cehlova khera, 43 m² paš biten the 22 m² paš o čajdi. Prijemerno buchlarıpnaskero than paš buterutńi populacija hin 116 m² paš o khera the 62 m² paš o biti. Butere kherutńipena andro MRK hine andre banskobisticakero, perješiskero the kańakero regijonoste paš foroskero the gaveskero agor (39% andal celkovo ginestar), 33% dživel seratar le gavestar the forostar, 20% dživel andro foroskero the gaveskero intravilańiste.⁶² Jekhinteresneder zvičinińben prekal adi oblasta hińi phuvakeri legalizacija the odčhiviben vaš rezidentıko segregacija, chibalındo inkluzivakero preilo zabeşıben the pravno zaterdípen vaš zabeşıben pedal Romende, energetikańi gramotnońta the enviromentıko čačalıpen. NRSF pedal oblasta navłarel mirindo than vaš bondardıpnaskero odčhivipen mańkar dženen le romane vatrendar the buterutńi populacijatar Slovakijate kana sar džal pal zabeşıben. Oleha sphandlones pes ačhavel le maribneha mamuj diskriminacijate ko Romen kana sar džal pl zaterdıpnaste vaš rezidentıko segregacija. AP pherdarel andre peste o čalavibena sthode pedal ginaskero cikńisalıben vaš pro kales ačhade khera andro MRK the oprehazdıpen vaš dochudńipen ko chasńariben pedal bazutńi infrastruktura andre ala regijoni. Ala čalavibena líkeras vaš but interesna, vašoda hoj amenge but federisalına la situacija the andre aver oblasta, sar ko priklados sikhaviben, buńariben the sastıpen. Pre aver sera the ačhol, hoja ala arakhibena musaj te jel implementimen prekal nacijakere the deńipnaske-zadikhade projektenge, so hine pońinde andal EÚ fondi the ča le cikneder kotoriha le themutno rozpočtostar.⁶³

Zachudne indikatora pen presikhaven sar gina vaš sphandle gavengere the foroskere uradi andre projektenge. Hin amen daraviben pal cikno bararipen vaš interesiste mańkar uradendar pal lengero zaphandlıpen andre ala projektenge, saven mirinde thana hin te visarel situacija le MRK ke federeske. The kana sar the uradengere zastupci vaš o gava the fora ačalın kamplišagoste te šegitinel MRK, šaj pen rozginen na zlíkerkerel MRK le darastar, hoj na ena kidne avri, vašoda hoj hine le kidńipendar andal thanutno manuńbnestar figinde.

Le AP hin ambicija te oprehazdel beşıbnaskero federisalıpen andro MRK mańkar líkeribneha vaš preilo zabeşıben. Sthode čalavibena mek nane odarik špecificane the nane oda miństes predikhado, sar majinen te dothovel ko federisalıpen. Trendoskero ačhavibnaskero duripen vaš ačhaviben pedal preilo socijalno beşıben the zachudńipen vaš pilotakere projekti Housing First/Rapid Rehousing so hine zachudne pedal rozgińipen vaš bijokheripen andal famelıjen le cikne čhavenca the šaj oda te zadikhel lačhes. Chibalınen o arakhibena, save bi hazdenas opre le gaven the foren, mi feder the zoraleder pen zathoven ko ačhaviben pedal socijalno zabeşıben le chasńaribneha le inkluzivakero zaterdıpen. Andro AP nane

⁶¹ Autorikanes zachudne Janette Knapeková the Adrián Berky.

⁶² Tatiana Grauzelová a Filip MARKOVIČ, *Prıjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách. Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018* (Bratislava: USVRK SR, 2018).

⁶³ Calo čańigaskero gin sthodo pedal ala čalavibena le fondendar EÚ hin 5,605 milijoni € the andal themutno rozpočtos 0,434 milijoni €.

ňisave čalavibena zathode pedal bitende save pre peste hine le Romen andre vatrende forende, kaj hiňi kampelišagutno prikeriben vaš zabešibne khera. Arakhiben zathodo pedal líkeriben vaš zabešiben andre peskerskere khera andro fora the gava kaj hine MRK pherdárel andre peste ča čalavibena so pen čalaven le famelíjakere kherendar. Le AP hin ambicija te oprehazdel zabešibno zoralípen maškarutnes efektivneder the vortaneder legislativa, aľe ča prekal rozthovibnaskero zachudňipen pedal čačikane šajňipena vaš zabešiben the dothovibena pedal zabešiben. Choc džanas, hoj akanutno dothoviben pedal bešibnaste nane basando.⁶⁴ AP sthovel avri ča revizija la akanutno líkeribnes. Kamplíšagos te reforminel o dothodípen pedal bešiben sas sar maškaripen daskeci sikhlíbnen prekal agorutne šov čhonende the sas načirla oprehazdňi la prezidentkaha SR Zuzana Čaputovaha.⁶⁵ Benefitos andal dikhiben vaš oprehazdňipen bešibnaskero zoralípnaha bi sas prikeriben le visardone charnovachteskere dovakeribnen, aľe AP zadikhel pre adi tema ča le dodikhibneha. So pes čalavel le energetikano džanlípneha the enviromentaliko čačipneha, so pherdárel ko priklados zaarakhípen vaš kherutno pašalípen (ko priklados mosarde thuvale, prikeriben le phure kheren) vaj chasňariben vaš alternatíka chaňigen pedal topišagoste (bijomasa), AP pherdárel ča čalavibena, so pen zadikhel pedl sikhavibnaskere čalavibena pedal relevantíko šegitipne profesijende. AP na rozginel emisijakero cikňisalíben. Kana džal pal manažmentoste vaš keriben vaš kidňipen the keriben vaš šmeci, AP navľareľ o čalaviben prekal sikhavibnaskeri forma pal separišagoste pedal šegitipne profesiji, mi na rozginel problemas le čino šmecarenca the kana pen arakhen kale šmeciski pašes ko MRK.

2.6. Socijalno šegitipen

Akanutno problemas vaš socijalno zaarakhípen nane basando, vašoda hoj na del šajňipen le dženenge te denašel andal čoripnaskero scirdlípen the ačhol le šegitipnastar ča andal bazutno predživípen. Amen paťam, hoj socijalno sistemas na šegitinel le manušenge andro čoripen the hoj akanutňi socijalno situacija bibachtárel the barisalol le čoripen (the zachudel buter manušengero gin). Adaj dikhas džandípen vaš but cikno zarodkeripen, savo sicijalno sistemas del avri the buchľardones but uče telethodípena pedal lačho dživípen. „Pedal miro zadikhiben hiňi socijalno politika čaladí le predsudkenca mamuj jekhčoreder Romenge. Hin amen but cikno líkeriben pedal famelíji le čhavenca the pedal famelíji le jekh dadeha vaj daha,“ vakerel e Jurina Rusnáková, docentka vaš socijalno butí the direktorka Ustavoste pedal romologikane sikhlíbena Univerzitate Konšantina Filozofa Nítrate.⁶⁶

Dži 85% manušen andal MRK dživen tel oficijalno čorikano thaneste. Andre but buchľardí populacija hino ada than dži 7-var cikneder. Jakhestar 17% manuša andal MRK dživen tel urovňate vaš 3,80 € pedal dıveseste. Vaš dochudne informaciji pes 47% kherutňipena arakhen andre hmotno čoripen. Andre buchľardí populacija oda hine 4%.

Ča 36% manušen andal hmotno čoripen so dživen andro MRK len dothodípen vaš zabešiben. Choc o manuša andal hmotno čoripen šaj vaš leste mangel, telethodípena pedal leskero reslípen hine pedal manušen andal MRK butkhuvde.⁶⁷ Jekh andal butkhuvdo pharipen pedal reslípen vaš dothodípen pedal zabešiben hino mangípen kaj te presikhavel peskeripen vaš zailo kheripen, so hin pedal manušen, so dživen pro bijočačikaňarde phuva bijoskerdo. The prekal pripaden prekal peskereskero preilípen vaš zabešiben pes but phares presikhavel poťindo dovakeriben, vašoda hoj peskerethaneskere na kamen te poťinel daňi. Aver pharipen pedal reslípen vaš dothodípen pedal zabešiben hino

⁶⁴ Buter ke temate andre kapitola 2.6.

⁶⁵ Marianna Onuferová and Zuzana Kollárová, *Prezidentka so svojim tímom odporúča väčší príspevok na bývanie pre chudobných, vláda stále nepovedala, čo s rastom cien.* (Bratislava: Denník N, 2022), dostupné na: <https://e.dennikn.sk/2796894/prezidentka-so-svojim-timom-odporuca-vacsi-prispevok-na-byvanie-pre-chudobnych-vlada-stale-nepovedala-co-s-rastom-cien/>

⁶⁶ Rozvakeriben la Jurina Rusnáková andal 30. marcoste 2022.

⁶⁷ Tatiana Grauzelová the Filip Markovič, *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách. Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018* (Bratislava: USVRK SR, 2018), s. 190.

presikhaviben vaš poťiňiben pedal zabešiben prekal agorutnen šov čhonen.⁶⁸ Duje tritone kotoren kherutňipendar andal MRK hin problemi te poťinkerel akanutna poťiňibena so hine kampelišagutna pedal sakodiveseskero predživipen. Andre buchľardo populacijate hino kotoreskero ajse kherutňipnen čineder sar tritoneskero.⁶⁹ Beršeste 2013 sas la zakonoskeri novelaha pal šegitipen andro hmotno čoripen prekal sthodiťipen akorutno splnomocňencostar the akanutno poslancostar andal Eurpakero parlamentostar Petra Pollakostar sthodiť povinosťa te buťarel peskero bazutno deňipen vaš šegitipen prekal hmotno čoripnaste ko priklados buťardones cikne gaveskere buťenca. Buťengero odčhiviben džal dureder ko preačhiben ko dothodiťpnaskero poťiňiben.⁷⁰ Šegitipen andro hmotno čoripen presikhavel pedal jekhe manušeste vaš jekh čhon 68,80 €. ⁷¹ Dživipnaskero jekhcikňiben hino navľardo le zakonoha pedal 218 €. Jekhcikneder zarodkeriben hino 646 €. Prijemerno zarodkeriben pre Slovakiya hino akanutnones jakhestar 1 295 €.⁷²

NRSF phenel, hoj čalavibena prekal thanutne solgalipnenca le uradenge („aktivatika buťa“) Nane sar e forma vaš čaladiko arakhiben prekal buťikano bikenkeriben⁷³ andro adadivesutno pašalipen sar efektiviko inštrumentos the nane les vortano doperiben pedal cikňisalipen vaš bijobuťariben. O evaluaciji vaš ada inštrumentoste⁷⁴ cajchinen, hoj *aktivatika buťa* na hazden opre o šajutňipen pedal buťariben pro phundrado buťarutno bikenkeriben, vašoda hoj buterutnes ačhon ča le keribnastar, so penge na mangel džanlipena the na džan dureder ko kvalifikacijakero oprehazdňipen. Mašakar ala šaj te zathovel ko priklados ko priklados ulćakero šulaviben, šmecengero kidňipen, jiveskero pratišagos, the avka. Dži jepaš bijibuťardonon Romen kerena andro programoste vaš aktivatika buťen. Ada keriben butervar oprethovel lengero zarodkeripen prekal themutno socijalno likeriben, the džal pal likeriben ča pedal skikidno vacht, jekhgindardeder vaš šov čhona. Ala programi na federisaloň relevantika reslipena olen, so hine andre oda sphandle the ola the dureder nane šajnale te mukhel bijobuťaribnaskero skikidlipen the te arakhel peske buťi pro phundrado buťariko bikenkeriben. Andre AP pedal beršende 2022-2024 nane plaňimen ňisavi reforma pedal sistemoste vaš šegitipen andro hmotno čoripen.

2.7. Socijalna solgalipena

Dokumentos „Nacijakere angluňipen pal duripen vaš socijalna solgalipena 2021-2030“ sthovel avri, hoj hino kampelišagutno te zľikerkerel lačharipnaskero federisalipen vaš socijalna solgalipena, kaj celoskeri grupate hine manuša andal MRK (prekal bazutňipen paťarel, hoj slovakijakeri legislativa na sthovel avri ajso špecificikano zadikhiben). Andre praksa dikhas, hoj andro pašalipen vaš MRK pes tipikanel džal pal duj solgi – jekhto tereno socijalno buťi (TSP) the komunitna centri (KC). Andro akanutňipen pen soduj solgalipena buťaren prekal nacijakere projektenge the poťinde hine andal maškaripena le EU. Prekal agorutne beršende sas zacirdlo paraleliko mechanismus vaš buťariben pedal ala solgalipena, the soduj hine poťinde maškaripnestar andal Implementiko agentura MPSVaR. Adi implementinel sar tereno socijalno buťi, the komunitna centri the oda prekal USVRK,

⁶⁸ Daniel Škobla, *Systém podpory bývania a príspevok na bývanie* (Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2018), p. 21.

⁶⁹ Tatiana Grauzelová a Filip MARKOVIČ, *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách. Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018* (Bratislava: USVRK SR, 2018), p. 195.

⁷⁰ §10, Zakonos num. 417/2013 Z. z. pal o šegitipen andro hmotno čoripen the pal visariben the dothovoben vajsave zakonen.

⁷¹ §10 (2), Zakonos num. 417/2013 Z. z. pal o šegitipen andro hmotno čoripen the pal visariben the dothovoben vajsave zakonen.

⁷² Buter informaciji: <https://www.minimalnamzda.sk/priemerna-mzda.php>

⁷³ Arakhibena vaš aktivno buťikano bikenkeriben hine inštrumenti, save sas sthode le mirindo thaneha te oprehazdel gin vaš buťikane thana pedal bibuťardonon. Čačikanes hine ča sposoboha, sar te oprehazdel socijalno deňipen prekal pripados vaš hmotno čoripen.

⁷⁴ Michaela Bednarik and Slavomir Hidas and Gabriel Machlica, *Enhancing the social integration of Roma in Slovak republic* (Paris: OECD), s. 26.

savo manažinel nacijakere projekti pre soduj službi. Andro elšino pripadoste (Implementiko agentura MPSVaR) hine MRK angluňi celoskeri grupa, aľe o solgalipena hine sthode the avrenge thanutnenge so hine zabeše gaveste vaj foroste. Oda paťarel the akor, kana dźal pal komunitna centri. Varesave lendar hine andre gava, kaj nane MRK. Andro aver pripadoste (USVRK) hine projekti buťarde ĉa andro gava le MRK, kaj hine celoskeri grupa ĉa dźene andal ala komunitendar. Andre praksa dikhas, hoj andre bareder kotor le gavendar hine ĉa jekhutři celoskeri grupa (angunes, kana dźal pal komunitna centri). Olestar diĉhol, hoj o nacijakere projekti buťaren akor, vaj le baredere le Romenca. Pal laveste le zastupcen andal terenoste⁷⁵ hino mištibno periben TSP pedal manušen andal MRK but zadikhado anglunes prekal oblasta vaš pherdaripen le povino školakero phiribneha (so oda solgalinel sar zaarakhadı forma anglal trestišagos lengere daden the dajen, kana sar slovakijakeri legislativa pherdarel o trestos pedal ĉhavengere daden the dajen, so lengero phiriben hino cajchimen uĉeder ginoha vaš absenciji vaj bijoodmukhle ora) the pedal šegitipen prekal rozgiřipen, kana hine keĉeňa. Šegitipen andal TSP kana pes rodel buťi, hino buterutno the bari uloha ada sthovkeren dźeneskere sphandlipena TSP le thanutno podnikatelengero pašalipnaha. The zľikeriben prekal buťariben figinel tele le ekonomikakere trendendar prekal nacijakeri urovňa the deňipneha pro buťakero bikenkeriben. Buťarde vaš TSP andro MRK presikhaven ajso phurd maškar bijobuťardonen the buťakere uradenca (the avresave aver uradenca, inštitucionenca the aver solgalipnenca), kaj jekhetanes keren sthodipena pedal buťakero andripen.⁷⁶ Oda but interesno, mi pes TSP buter zathoven pedal zorasalipen jekhe dźenende andre komuniti avka, aj pre lende na aĉhon te figinel. Duvľardones le TSP pes komunitna centri zaphanden andro buchľardo than vaš ĉalavibena. Oda dźal avri andal lengero navľaripen.⁷⁷ Prekal evaluakeri spravate⁷⁸ vaš nacijakero projektoste o komunitna centri buťaren but interesna kerekane ĉalavibena (avkaphende preventivakere vaj biphandlovachteskere) pedal ĉhavende. Odborňika the odborňiĉki viĉinen pal visaribnaste pal navľaripen vaš komunitna centri andro zakonoste pal socijalna solgalipendar avka, aj bi olen solgalipnen sas buter than pedal peskere ĉalavibena vaš jekhtone komunitende the pedal zorasalipen vaš komunitno buťi. Phuĉiben hino, ĉi bi majinenas komunitna centri socijalno šegitipen, kana pes oleha preuĉharen le ĉalavibneha le TSP. Duvľardones le TSP hin le komunitnen centren charneder phundravipen the prekal oleste hino kampflišagutno rozvakeriben ke oleste, sar len feder te prikerel sar paš celende, avka paš ĉalavibnen. Ko priklados Jekhuĉeder kontrolno urados (NKU) andre peskeri sprava vaš beršende 2017-2019 sthodı, hoj o them bi mainelas dikhades te navľarel chasňariben vaš komunitna centri jekhetanes le predikhibneha le odborno the zasadıko ĉalavibnen, save bi pen majinenas te buťarel sphandlones le sprindźardone celoskere grupenca.⁷⁹ Dodźanlipena NKU sikhaven pre oda, hoj varesave ĉalavibena andal komunitna centrende na dźan ko pherdaripen celen vaš socijalno inkluzijate the aňi akor, kana pen priaĉhavenas projekti, na sas sthode řisave predikhibnaskere indikatora, prekal save bi sas ĉaĉikanes te sthovel benefiti pedal MRK. Prekal amaro gondolipen hino the oda dovodos pedal kampflišagutno legislaťiko visariben, kana sar komunitna centri hine prekal relevantıko legislativate klasifikimen sar krizakeri intervencija andre socijalna solgalipena (ilındones sar TSP), so stradel praktikane pharipena, kana sar dźal pal o ĉalavibena le butvachteskero peribneha, the peribneha pedal socijalno prithoviben. Pre aver serate dźal pal solgalipen, save hine relevantıko the

⁷⁵ Ola, so odphende pre evaluacijate vaš doperiben le tereno socijalno buťate the komunitnen centren Odkazos pedal evluacija hino andre poznamka tel ľinajate 76.

⁷⁶ Daniel Škobla, Tomáš Hrustiĉ and Ondřej Poduška, *Evaluácia dopadu terénnej sociálnej práce 2018* (Bratislava: IA MPSVR SR, 2018) s. 73-75. Dostupné na: <https://www.tsp.gov.sk/wp-content/uploads/2016/02/Evaluacia-dopadu-terennej-socialnej-prace-2018.pdf>

⁷⁷ Zakonos num. 448/2008 Z. z. pal socijalna solgalipena the visaribena prekal zakonoste num. 455/1991 Z. z. pal řivnosťakero podňiķišagoste (řivnosťakero zakonos) linajaha vaš nasidarutne nevisalipnenca.

⁷⁸ E sprava pal kontrolakero rezultatoste – Komunitné centrá (Bratislava: NKU, 2020), sthodo pro: https://www.nku.gov.sk/documents/10157/1407476/Sprava_Komunitne+centra_final.pdf/1d2a0222-bfb1-453b-8e7d-d7bb033edc1b

⁷⁹ *Ibid.*

hin len but baro potencijalos andro pašalipen le MRK. Lava pedal ada pařariben hine sthode the imar andre leperde evaluatika spravende.⁸⁰ Akćno planos pedal angluři oblasta vař buřariben sthovel chasřariben vař ala solgalipena the zathovel len ko celoste buřate la bibuřakere terne manuřenca andal MRK prekal holistikane akćno plani so hine sthode pedal lengero pherdardo duripen. Hin amer daraviben, hoj ala holistikane plani na ena kerde, kana hoj le buřarden vař TSP nane zorale kompetenciji the vachtoskere pherdaripena te rozginel le jekhtone dženen le phareder the zadikhibneder sposoboha. Ifindones o sistemas nane zathodo sposoboha avka, mi o zdroji so hine sthode akanutnones řaj řegitinen le dženenske avri ćoripnastar the socialno odćhivbnastar. Amen pařam, hoj bi TSP the komunitna centri majinenas te jel pořimen andal themutno rozpoćtostar, mi pes avka pařarel ćalavibnaskero dur duripnastar andal dikhibnastar pedal likerdone the bijoefektivnone dikhibnastar vař predřanřipen mařkar programengere vachtendar.

2.8. Ćhavengero zaarakhipen

O inřtrimenti, save hine praksate dochudne sphandlones le ćhavorengere zaarakhipeha, sar ko priklados krizakeri prevancija the zaarakhipen pedal jekhfeder ćhavorengere interesa, na dřan efektinones avka sar kempel. Ko priklados, kana o dad mukhela la famelřija, so kidelas dothodřipen andre hmotno ćoripen, mukhři daj musaj pal o dothodřipen te mangel mek jekhvar, aře ća akor, kana o sudos rozginela pal oda, sav avena alimenti. Kana o dad alimenti na pořinel, la da hin pravos te mangel vař lende pro sudoste. Ada procesos mol 25 € pedal ćhavoreste the o dothodřipen musaj te je pořindo le ekzekutoriske anglal the vař dojekh ćhavo korkoreste. O dřene, save hine andro hmotno ćoripen, nane andal ada dothodřipen avrićhide. Kana hin la da buter ćhave, dřal pal but zorale love, so la nane. Andre rezultatoste avka nařavel řajřipen te rozginel ajsi situacija. Kana hin la da but mařkaripena pedal sudoskero aćhiben, aře o procesos pedal alimentoskere resřipena hino pal jekh ćhoneste na rozgindo, e daj řaj mangel vař aver alimenti pedal ćhavende prekal sudoskero rosudkoste. Ća pal ada procesiste, so les hin avresavo gindaripen figindones olestar sar sig rozginel kompetentno sudos, řaj mukhři daj the lakere ćhave mangel řegitipen andro hmotno ćoripen. Baripen vař sthodo řegitipen andro hmotno ćoripen pes cikřisařol pal love vař nahradna alimenti.⁸¹

Interesinelas amen the situacija zadikhades la prevencijaha anglal ćhavorengero odkidřipen le famelřjendar (ko priklados andro inřtituřiko avriřikeriben). Dodřandřam amen, hoj socialna koratora⁸² adi mořnořta chasřaren ća andre korkoreskere pripaden (kana o ćhavo kidel o drogi vaj kerel trestno bibacht) the anglunes thoven o řajřipen, mi o ćhavo aćhol la famelřjaha. Presikhade pes the o pripadi, kana varesavo dřeno zvićinela le uradenge, hoj andre famelřija zamukhen the na bajinen pal cikne ćhaveste, sas mardo le dadestar vaj datar, bo e socialno kuratela diřa informatoriskero nav. Andre ada pripadoste oda kerde daratar.⁸³ NRSF pes andre adi oblasta zathovel ća prekal forma vař sekundarno rezultatoste the na zadikhel pes vortanes federisařipen vař ćhavorengero zaarakhipen prekal savore oblasten. Na arakhaha adaj aři sthovibena pedal sistemskere visaribena, save bi řegitinde te federisařol sistemas vař ćhavorengero pravřikano zaarakhipen, anglunes akor, kana o ćhavo zdřal andal o ćorikano vaj marginalizimen pašalipen.

⁸⁰ Katarřna Repkovř et al, *Sprřva z implementaćnej evaluaće Narodného projektu Podpora vybraných sociálních sluřieb krřzovej intervencie na komunitnej úrovni* (Bratislava, IA MPSVR SR, 2018), available at: <https://bokku.gov.sk/wp-content/uploads/2021/03/SIE-brozura-2018.pdf?csrt=13142262284552879149>

⁸¹ Poznamki le Janetta Knappekovatar pal probalřřaga andal praksa andro Komunitakero centrostre pedal cikřibena.

⁸² Socijalno kuratela hino arakhibnaskero suboris zathodo pedal odćhiviben, lokisařipen the prevencijate but buchřardo vaj visariben le mosalřpnendar le vořakero bararipen, fizikano bararipen the socialno ćhaveskero bararipen vaj bare fizikano dženestar the řegitipno deřipen figindones mosalřpnastar the situacijatar, kaj pes o ćhavo vaj baro dřeno resel.

⁸³ Poznamki le Janetta Knappekovatar pal probalřřaga andal praksa andro Komunitakero centrostre pedal cikřibena.

2.9. Líkeriben vaš romano artípen, kultura the čirlatuñipen the oprehazdñipen vaš džanaviben pal lende

Anglal oka beršende o romano nacijakero cikñiben doresla ajso člaviben prekal oblasta vaš artípen, kultura the čirlatuñipen. Ada člaviben mek nane but zoralo, vašoda romañi kultura hiñi le bareder populacijatar zadikhadí ča prekal muzika the khelíben. Cikneder ajso buchlarđo zadikhiben adaj pes presikhavel pal čitrende, socharende, filmarende, vaj irišagutnende. Beršeste 2017 sas sthodo Fondos pedal líkeriben vaš kulturate pedal nacijakere cikñibnende (leperdo kapitolate 2.1). Prekal ada fondoste hin la romano nacijakero cikñibnaste trin odborna radi, save čačikañaren mangipena pal líkeriben vaš kultura, sikhaviben, džandípen the rodimos, literatura, vidavateľskere člavibena, teatros, muzika, khelíben, čitrado artípen vaj audijovizualno artípen. Mangipne penge sťažinen pedal but gindardo procesis kana zachude zvičihiben dži poťihiben.⁸⁴ Amen paťas, hoj adi forma vaš kulturakero líkeriben bi majinelas te jel sistematikañi the lakero periben pedal Romengero zadikhiben andre socijeta dojekhvar dodikhado the molarduno. O Alexander Mušinka andal Perješiskeri univerzita vakerel pal chibalinde romane etnologen so bi buťarenas pedal temate vaš romano čirlatuñipen.⁸⁵ Beršeste 2019 pes Perješiskeri univerzita priphandla ko butvachteskeri butí le Ustavoste vaš romologikane sikhľibena pre Univerzita Konštantina Filozofa Ňitráte, kana phundrađa pedagogikano sikhavibnaskero programos, so pes zathovel le romañi čhibake the literaturake. Sikhavel le sikhavnen the ačhavel lengere kompetenciji pedal sikhľišagos le romañi čhibaha andre bazutna the maškarutna školi. Beršeste 2022 the o eduRoma kerel čhibakero kurzos sar sphandlípen le tereno sikhavibnaskero programoha „Krokos anglal“ sthodo pedal sikhavnen, terenen socijalnen buťarden the aver šegitinde profesijen. Slovakiakeri republika džal dureder kana peske sakoberšeskeres leperel marden andal romano holokaustostar 2. augustoha. Beršeste 2021 pes pre leperdo ačhiben zgeľa the premijeris SR o Eduard Heger, govermentoskere džene, poslanci andal Nacijakeri rada, nipengeri zaačhadí vaš manušíkane čačipena the but aver. Beršeste 2020 sas leperibnaskerdo vaš marden andal romano holokaustos phndrado the Skalicatar.⁸⁶ NRSF rozginel la kultura, čirlatuñipen, či romañi čhib andre duje AP. Akčno planos pedal sikhavibnaskero angľuñipen pherdarel andre peste kotoreskero celos zadikhado pedal duripen pedal romano nacijakero ajsipen the líkeriben pedal praven vaš romano nacijakero cikñiben le angluno zadikhibneha pedal čhibakere pravi. Prekal ada kotoreskero celos hine navlarde arakhíbena sar ko priklados sikhavibnaskero líkeriben andro dajakere čhib pedal čhavende andal romane vatrende prekal savore sikhavibnaskere urovñen. Prekal ada irišagoste bi kamahas te oprehazdel bibacht vaš transformacija le segregimen školen andre školi vaš nacijakero cikñiben. Hin amen bari dar, hoj romane čhave bi dureder sikhľlonas andro segregimen školi, ale kana bi ala školi enas navlarde sar školi vaš nacijakero cikñiben, na sas bi šajutno, ale segregimen školi te pokutinel. Andro AP pedal angľuñi oblasta vaš mariben le mamujromengero rasizmoste the líkeriben vaš jekhebuťariben sas tel dujto kotoreskero celoske so hine navlarde arakhíbena pedal inkluzija le Romen the Romñijen andro mainstreamova medijende the propagacija vaš permanentíko avridikhibena vaš romañi kulturate the čirlatuñipnaste andro akanutne muzejende. Pre ala arakhíbena hine sphandle o člavibena sar ko prikladoste sikhavibnaskere člavibena pedal medijende prekal temate vaš paťivalo sikhaviben le cikñibnen, sostar bi šaj avridžalas etikano kodeksos pedal sikhaviben le cikñibnen andro medijende. Aver člaviben hino sthoviben vaš zaačhadí ekspozicija vaš romañi kultura the čirlatuñipen MAtinoste the sthoviben vaš zaačhade avridikhibena le romañi kulturate the čirlatuñipen andro dojekh regijonalno muzeos. Sar leperas andre kapitola 2.1, sikhľišagos peha korkoreha na musaj hin ñisavo chasñariben,

⁸⁴ Ko dživeseste kana agorisarđa adi sprava o Fondos líkerđa projekti prekal oblastavaš literatura the publikacijakero člaviben tel zvičihibnestar 1/2020 bararipnestar 276 474 €. Užaren pena ver zvičihíbena pedal projektengero líkeriben pedal kultura, sikhaviben, džandípen the rodimos, teatros, muzika, khelíben, čitrado artípen the audijovizualno artípen.

⁸⁵ Vakeriben le Alexandroha Mušinkoha andal 11. marcoste 2022.

⁸⁶ Leperibnarde hine andre gavende the forende: Lutila, Nemecka, Hanušovce nad Topľou, Slatina, Zvolen, Dubnica nad Váhom, the Valaská Belá.

vašoda bi pes AP majinelas te zathovel the pedal mištiben vaš ada sikhlišagos the buťate le medijenca andal buvachteskero dikhibnestar. Sthoviben vaš zaačhade ekspozicijen pal romaňi kulturate the čirlatuňipnestar andre akanutne muzeji zadikhas sar but lačhe, kana bi avka šaj majinelas te jel presikhadí romaňi kultura the čirlatuňipen sar sphandlípen le slovakijakero barvalípnaha. Governmentoskero avrithodípen num. 181/2021 zaphendá la kulturakeri ministerkate te sthovel avri „Vizija vaš romaňi kultura, čhib the identitakero líkeriben“.⁸⁷ Sphandlo špeciálno akčno planos dži akanakes na sas priačhado, afe prekal Zuzana Kumanova (čirlatuňi themutňi tajomňička vaš kulturakero ministerstvos the romaňi džuvlí, so zaterđolas kritikano than paš leperiben pedal Romano holokaustos pre Slovakia), savi preiľa koordinatíko uloha paš zachudňipen, pherdárela andre peste arakhibena sthoda pedal romaňi kultura, romano artípen, medijende, romaňi čhib the identitakero líkeriben. E Zuzana Kumanová the phendá: But baro zvičiňiben hino lovengero chasňariben Fondostar pedal kulturakero líkeriben vaš nacijakere cikňibena. Akčno planos vakerel pal zorasalípnaste vaš konzultaciji le mangipnenda the del dureder visariben vaš prikeriben, afe visariben hino kampelišagutno na ča pedal romano cikňiben, afe the pedal avrende cikňibnende.“⁸⁸ Gondolinas, hoj hino lačhes, hoj o governmentos sphandlí le kulturakero ministerstvos le zachudňipnestar la vizijatar pedal avriduripen vaš romaňa kulturatar, čhibatar the identitakero líkeriben formaha prekal korkoripnaskero kotoriha la NRSF, vašoda hoj ada sposoboha hino šajutnones te rozphandel e tema dži dureder. Pre aver sera hino adaj dar, hoj kana ada procesis nane učardo tel USVRK, Romengero sphandlípen le zachudňipneha na musaj te jel zaterdlo. Kvalitaťiko dikhiben the celengero the arakhibnaskero navlárípen na musaj te jel jekhetanes le čačikane kampelišagutnenca vaš romano nacijakero cikňiben.

⁸⁷ Governmentoskero avrithodípen num. 181 andal 7. apriliste 2021 ke Strategija vaš jekhtones, inkluzija the jekhebuťariben le Roman dži beršeste 2030. Sthodo pro: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/19150/1>

⁸⁸ *Ibid.*

3. UŽARĎI EFEKTIVITA

3.1. Mištiben le jekhetane kherutne the europakere politikenca

Nacijakeri sprava ko pherdaripen vaš *Europakero semestroste beršestar 2020* sikhavel pedal čačikañipen, hoj baro kotor le romañi populacijatar dživel andro čoripen, prekal but telune telethodipena the dochudñipen vaš socijalna the bazutna solgalipena hino charñardo chibalñdi infraštrukturatar. Teluno inkluzijakero than prekal sikhaviben pestar prithovel ko generatičo čoripen, savo šaj te dikhel andre varesave regionende. Oda hino angluno zvičiñiben, kana sar džal pal romano cikñiben, pedal chibalñde sistematička arakhibena zadikhade pedal federisalipen vaš andredžañiben vaš romane čhaven.⁸⁹

Dopheñibena andal *Europakero semestrostar 2020* pedal Slovakijakeri republikate vakeren pal butvachteskero peribnaste pedal zarodkeribena le pandemijatar COVID-19 the olestar avristhode užaripena, hoj barisaľola bibacht vaš čorikañipen. Anglunes džal pal famelijende le čhavenca, butvachtestar bibuťardone the Romen. Hino kampelišagutno te sthovel zaterdipen vaš socijalna the bazutna solgalipena (la paña, kanalizacija, energiji the digitaliko komunikacija) pedal savoren.⁹⁰ Achaľuvas, hoj le NRSF hin ambicija telesalarel čoripnaskeri urovña maškar Romende the federisalol lengere dživipnaskere telethodipena. Jekhtones pañas, hoj the sistematičko arakhibena the visaribena andre legislativa hine kampelišagutna, vašoda nane šajutnones te denašel čoripnastar the socijalno odčhivibnastar maškarutnes le charnovachteskere projektenca. Pedal oda hine kampelišagutna buchlarde reformakere bondaripena andre sikhavibnaskeri, bešibnaskeri, sastikañiko the buťaripnaskeri oblasta. E sphandlipen maškar politikende hino andre avresave dokumenti problamatikano. Andre praksa jel avka, hoj kana ko priklados o buťakero ministerstvos sthovela strategikano dokumentos, na musaj te jel sphandlo le strategikano dokumentoha vaš sikhavibnaskero ministerstvoha. Vašoda hoj buťikane grupi huine sthove avresavendar manušendar the avresavendar vachtendar. Pozitivakero priklados vaš sphandlipen šaj arakhas andro pripadoste AP pedal angluñi oblasta vaš mariben le mamujromano rasizmote the likeribneha vaš jekhebuťariben the „Strategijaha pedal mariben mamuj radikalizacija the ekstremizmote dži beršeste 2024.“⁹¹ Dovodos vaš ada sphandlipen sas Zuzana Havírová, e ekspertka, so sas sthodipñi vaš kotor NRSF so čalavelas le maribneha le mamujromano rasizmoha, the savi hiñi the telpredsedñička andal Viboris pedal anglalbondaripen anglal rasizmostar, ksenofobijatar, antisemtistar the aver intolerantiko formendar. Oda hino zodpovedno vaš sthodipen la Konceptijate vaš mariben pedal radikalizacijate the sas les možnošća te predikhelkerel na ča sphandlipen vaš jekhtone temende, aľe the vaš e nominacijate le eksperten andro buťikane grupende avka, aj pen o materijala jekhetanes dothovkeren. Oda bi maninelas pes te presikhavel sar priklados pedal buducnošća prekal phučiben sar te zachudel sphandlipen maškar ulohendar andre strategikane dokumenten. Ko priklados, kana dikhas pedal „Nacijakere angluñipena pedal duralipen vaš socijalna solgalipena 2021-2030“, hino but zadikhado, hoj na gendisalñon ekspertengere dopheñibena. Hin oleske avka vašoda, bo eksperta

⁸⁹ European Semester 2020: 2020 Country Report - Slovakia. Assessment of progress made in structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances and results of the in-depth reviews under the Regulation (EU) č. 1176/2011. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0524&from=EN>

⁹⁰ European Semester 2020: Commission Communication on Country Specific Recommendations. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/publications/2020-european-semester-commission-communication-country-specific-recommendations_sk

⁹¹ Priačhado dživeseste 13.1.2021 the sthodo pre: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=vlada-schvalila-koncepciu-boja-proti-radikalizacii-a-extremizmu-do-roku-2024>. Ko priklados andre arakhibena sphandle le mainstrimišagoha vaš mamujfašistikane zaterdipñende andro themutno sikhaviben andre školi, vaj sphandle le sikhavišagoha pedal socijalna buťakerende vaj šingunale dženenende, anglune sle phuredere dženen andal komunitakero sikhaviben, sphandlipneha la buťaha andre zamukhle grupende the komunitende. But interesiko hino the oda, aj o materijalos pherdarel navľaripen vaš mamujromano rosizmote.

butvachtestar vakerenas pal kampelišagoste te zorasa'ol le manušen, save hine figinde pedal deñipen vaš socijalna solgalipena, mi te aven zoraleder te rozginel vaš pes korkores. The oda hin omamuj olete, so vakeren „Nacijakere angluñipena pedal duripen vaš socijalna solgalipena 2021-2030“, so kamen te zathovel kampelišagos vaš durvachteskero phirišagos the informacijengeri the likeribnaskeri centralizacija pal zachudnen vaš socijalna solgalipena prekal rozgiñipen lengere pharen ačhibnen. Ifindones pripadoste vaš šegitipen andro hmotno čoripen dikhas but zoralo kampelišagos pedal legislaťiko visariben, ko priklados sphandlones le deñipnaha le dothodipneha pedal bešiben, so na arakhas maškar angluñipena andal sthodo ministerstvostar.

3.2. Zodpovednošća vaš koordinacija the dodikhiben pedal NRSF

USVRK hino nacijakero čaladuno punktost pedal Romende the hino zodpovedno kotor pedal zachudñipen vaš NRSF. Le USVRK hin jakhestar 28 buťarden (oda buťarden prekal nacijakere projektende andal Europakere štrukturalna the investika fondendar (ESIF). USVRK kerel šov nacijakere projekti le 119 thanenca (čačikanes hine but lendar akanutnones na pherdarde). O buťardo andal USVRK phenel:

“Pedal USVRK, šegitipno governmentoskero organoste the nacijakero čaladuno punktoste pen visaren kotora andal nipengeri the themutñi spravatar, samospravatar, bijozarodkerde organizaciji, akademikane organizaciji the maškarthemutne organizaciji. *Sam zaphandle andre avresave čaladune tipende: zachudñipen vaš nipengere politiken, sthoviben le materijalen pedal premijeriste, ačhiben andre šegitipne governmentoskere viboren the buťakere grupen vaj e koordinacija andre regijonende. USVRK hino the zaphandlo andro zachudñipen vaš nevo programakero vachteske. [...] Andal USVRK hine but uća užaripena the o urados hino butervar kritizimen vaš oda, hoj na kerel ajci, sar kempel. Ale ñiko na dikhel pre olete, či hin le uradoste ačhade the pherdarde thana.*⁹²

Mamuj relativiko bare chañigende USVRK pen dživipnaskere telethodipena le Romen andre but zamukhle vatrende visarkeren ča but polokes. Dovodos hino, hoj le USVRK nane keribnaskeri zor – našťi ko priklados te čalavel andre rozgiñipnaskere procesi vaš thanutnen či regijonalika uraden, našťi rozginel pro ministerstvi the našťi anglalthovel zakonoskere sthodipena. Sphandlones ale savore oblašća, so hine jekhetañarde le romenca hine ole uradoske delegimen, choc bi majinenas te jel rozginde pro ministerstvi. USVRK pes zathovel palis le sikhavibneha, zabešibneha, buťaribneha, sastipneha, socijalno the komunitno buťaha, zaaraxhipneha the prevencijaha mamuj kriminalita, krizakere ačhibnenca the akanutnones the la migracijaha le Romendar sphandlones le maribneha pru Ukrajinete. Ada zaterdipen nane inkluzivno the na zathovel pes pedal efektivneder visariben vaš Romengero dživipen andro čorikane vatrende. E Jurina Rusnáková peske the gondolfinel, hoj le USVRK bi kampelas buter kompetenciji. Dothovel:

“Prekal ekspertizake the but duredereske beršende, prekal save o urados rodkerel the sthovkerel problemengere sthovibena, hino uradoskero hangos relativiko nazoralo the figinel andal politikakeri reprezentacijatar, mi te rozginel, sar the dži khatar šuñarena. Jekhzorale rozgiñipena pen keren seratar le *ÚSVRK*.⁹³

3.3. Planoskero mištiben

Implementacija vaš AP hiñi plañimen pedal beršende 2022 dži 2024 the sas navľarde oprethode mirinda thana pedal čalavibnaskeri implementacija, the varesave čalavibena majinen te jel kerde jekhvardunes sposoboha the aver hine plañimen prekal beršuno bazutñipen. E vachteskeri linaja the o termini hine čačikane, kana ena čalavibena buťarde

⁹²Vakeriben le buťardoneha le ÚSVRK andal 16. marcoste 2022.

⁹³Vakeriben le Jurina Rusnáková andal 30. marcoste 2022.

pedal planoste. Varesave čalavibnen nane oprethode mirinda thana, sar ko priklados sikhaviben pedal themutnen uradņiken prekal čhibakere kompetencijen zathode pedal federisalıpen vař čhibakero bazutņipen le nacijkere cikņibnen sphandlones the romaņi čhibaha. Le ajse čalavibnenca avel čačikano daravipen, či ena čalavibena pherdarde the či na ena sigeder prethovkerde dži aver beršende, so na sthovas vař lačo rozgiņipen. NRSF the AP na rozprindžaren daravipena pedal lengero sukcesis, so sthovas sar nalačo planos. Kana bi o daravipena sphandle le suksesoskeri implementacijaha sas pherdarde, delas bi pes pripadno planoskero peribneha te predžal. Ko priklados, kana bi NRSF pherdarelas termini pedal sthoviben vař rodkeribnaskere rozthovibnenda, o relevantika ministerstvi bi šaj feder plaņinenas lengeri implementacija. Dži savore phučerke priačhade, hoj jekhbareder daravipen vař suksesiskeri implementacija vař AP hino priačhiben te implementinel sthode čalavibena. E Erika Godlová, džandí the prethovibņardí andal/andre romaņi čhib, phendā, hoj akana avela sphandlīpen vař lačo vacht, so pen mařkar peste na čhiven avri (sar ko priklados politikakero ajsipen the kvalifikimen manuša terenoste) the hino dochudno lačo poťiņiben, savo ela efektivnones chasņardo, šaj oda dodžal ko federisalıpen vař telethodīpena pedal Romende.⁹⁴ O Roman Eřtočák, projektoskero manađeris andal MVO Romad sthoda peskero daravipen, hoj thanutne uradi, save hine pedal but čalavibena but bare, na kamena te kerel arakhibena the NRSF len na sphandel, aj mangel fondendar andal EÚ.⁹⁵ Andal amaro dikhiben šaj enas NRSF the akčna plani buter ambicijkere the buter zathode pedal sistemaťika visaribena.

3.4. Poťiņiben

Čalavibnengero poťiņiben andro AP hino plaņimen andal buter chaņiga: themutno rozpočtos, fondy vař EU, granti vař EHP the Norsko, Planos vař nevisalıen the zoralīpen. Oda hino ko priklados leperdo sar chaņig vař poťiņiben pedal inkluzivakere školkenge, save šaj sikhaven anglalprimariko sikhlišagos le čhavage andal MRK. Hin amen daravipen, hoj školakero ačhaviben andro pašalıpen paš MRK durasaľola la segregacija andro sikhaviben, kana ča andro školki phirena ča romane čhave. Hin adaj the čačikano bibacht, hoj paš čalaviben, kaj hino sikhado poťiņiben andal themutno rozpočtostar bijo jekhtone lovende, na ena kerde pedal čino lovende. Andal amaro zadikhiben hine varesave čalavibena telpoťinde. Ko priklados analizakero zachudņipen vař školakere gendā, so majinenas te pherdarel informaciji pal romano cikņiben, bi majinelas te je poťindo dži oprune lovendar 3 000 €. Chordoneskeri kvalitakeri rozthoviben le gendēn andal dejepisoste, geografijate, themutno avriľikeriben vaj etikate kampela te sphandel daskeci rodkeripnarden the sthode love nařti učharen lengere lovengere kampelīpena. Pař varesave čalavibena hino presikhado, hoj len na ela ņisavo periben pedal themutno rozpočtoste, vařoda hoj ko priklados prekal školakeri oblastā džal vař legislaťika visaribena.

Aver problemas, so pes varekana arakhela pal agorutno vacht, hino phučiben vař poťinkeriben prekal prechodno vacht mařkar duje projektenge. „So pes čalavel poťiņibneha, dikhas bibacht figindones vař avruno poťiņiben andal fondendar EÚ. Kampela te zorasalıol, hoj kana na avela poťiņibena pedal nevo projektoske, čalavibnaskero avriduripen ela sthodo andal mařkaripnendar le themutno rozpočtostar,“ phenel uradņikos andal Inřtitutos socialno politikatar.⁹⁶

Buteder love pedal buřariben le NRSF avela andal ESIF. Sar presikhadā jekh buřardo andal USVRK:

„Hin adaj planos, kana majinel adaj te jel mařkarduripnaskero organos vortanes tel uradoste pedal špecifikakero angluņipen čaladuno prithoviben le romane vatren, kaj sas sthode avri 170 milijoni € (ESF) the 99 milijoni €

⁹⁴ Vakeriben le Erika Godlova andal 15. marcoste 2022.

⁹⁵ Vakeriben le Roman Eřtočakoha andal 15. marcoste 2022.

⁹⁶ Uradņikos andal Inřtitutos socialno politikatar, irindo odpheņiben bičhado 15. marcoste 2022.

*(ERDF). Le USVRK ela zodpovednosť vaš implementacija pedal butere ala chaňigen. Bizo, o USVRK peske džanel te presikhavel, hoj o alokaciji bi šaj enas bareder the avka te zaučharel but thanutno gin. Kana leperaha lovengere alokaciji andal themutno rozpočtostar andro AP 2022-2024, šaj te phenel, hoj o them nane but čaladuno. Oda sem na cajchinel, hoj hino bičaladuno.*⁹⁷

NRSF bi šaj andre peste pherdãrelas averdurnasko poťiňiben pedal projektenge the člavibnenge avka, mi implementinde organizaciji the šegitipne reslípne jen zoralípen, hoj pen na visarena pharipena andal čirlatuňipnestar.⁹⁸

3.5. Dodikhiben the evaluacija

Dodikhibnaskere spravi vaš andruňi evaluacija le USVRK vaš jekhtone vachteskere kotora dine avri, hoj but učo bararipen vaš sthodípnaskere člavibena sas formalnones pherdãro. Sthovas vaš but zoralo, hoj le pašutnestar dikhibnestar lengeri implementacija the aversavo dopelíben but na visarenas calo kritikaňi situacija andro MRK. The jekhetanes paťarel, hoj andal efa dopheňibnende, save formulinenas o autora andal čirlatuňi avruňi evaluacijatar, trin na sas implementimen the čineder dži pandž beršende. But le kidne avri indikatorena na sas sphandle le deklarimen interventíko logikaha, e informaciji ke but intikatorenge na sas resle the o intervenciji prikerde vaj kotoreskeres implementimen pedal jekhtone tematikane oblasťen dureder prekal but pripaden džanas dureder prekal zaterdípen vaš oda jekhte pharipnende paralelnones, avresavenca the varekana mamujphiribnaskere sposobenca.⁹⁹ Interesnones bi pes ko duraripen vaš NRSF priperelas, kan bi le sthodípnen sas avruňi evluacija vaš NRIS. Andal proceduralika sosobendar bi oda našti sas šajutnones, vašoda hoj aver evaluacijakeri faza NRIS pregeľa beršende 2019-2020 the o reportos sas nipenge docudno dži agoreste marcoste 2022. Varesave andal anglune aoblasťen NRSF pherdãren andre peste o navodos pedal moldaipno ginoste vaš NRSF. Hin adaj 28 indikatorena sphandlen le globaliko celenca the 114 indikatorena sphandlen le kotoreske celenca pedal anglune oblasťen. Sas navlãrde jekhebuťardones sposoboha andro procesiste prekal zachudňipen NRSF the priačhade le governmentoha apriliste 2021. Informacijengero suboris pedal sako indikatoris pherdãrel: merišagaskere kotora, bazutno moldaipen, informacijengeri chaňig, navlãrien the metodologija vaš giňipen, celoskere moldaipena the o organo zodpovedno vaš infeormacijengero skidňipen sphandlen le indikatoriha. Giňipen vaš bazutna indikatoriskero moldaipena hino sthodo prekal akanutna informacijen andal ministerstvaker databazen the lengere telesthode organizacijen the špecijalizimen avrikidne rodkeribnendar (EU SILC MRK 2020, Atlasis vaš romane komunitende 2019) vaj andrune rodkeribena the vakeribena le USVRK. Ala celoskere moldaipena, save našti te navlãrel prekal absencijate vaš špecifikane plaňimen arakhiben, saven bi sar dopelíben pedal reslípne lengere celoskere moldaipnen, ena revidimen prekal zachudňipen vaš akčna planen pedal aver vacht.¹⁰⁰ O buťardo andal USVRK dothodã: „Indikatora pedal kotoreskere celende sas dovakerde prekal NRSF, the oda jekh berš anglunes (pozn. 2021) sar sanas sthodo AP. Na gondolínãv, hoj indikatora hine irelevantíka.”¹⁰¹

⁹⁷ Vakeriben le buťardonenca ÚSVRK andal 16. marcoste 2022.

⁹⁸ Buter informaciji: <https://www.teraz.sk/slovensko/mensiny-na-mops-bude-zamerana-nova-v/543007-clanok.html>

⁹⁹ Vlado Rafael et al, Avruno molaripen le implementacija Strategijate vaš jekhipen, inkluzija the jekhebuťariben vaš Romen dži beršeste 2030“ (Bratislava: Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK, 2021) s. 117.

¹⁰⁰ Metodologikano dokumentos pedal indikatoriskero giňipen vaš moldaipena ke Strategijate vaš jekhipen, inkluzija the jekhebuťariben vaš Romen dži beršeste 2030“. Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 2022.

¹⁰¹ Vakeriben le buťardonenca ÚSVRK andal 16. marcoste 2022.

Priačhadas, hoj indikatora hine relevantika, aľe sthovas buter mištibnaskere indikatoren, save bi sas feder. Ko priklados prekal čalaviben, save celoske je te oprehazdel keribnaskero mištiben vaš maškarškolakero sikhaviben pedal chasňariben vaš ginaskero oprehazdňipen le sikhavibnaskere inštitucijen the absolventiko ginos, bi sas feder kvantitativakere indikatora te dothovel la mištibnaha evaluacijaha, kana bi majinelas te džal pal čačipnes vaš keribnaskero lačharipen pro ada sikhavibnaskero stupňoste. E kombinacija vaš kvantitaťika the mištibnaskere indikatoren bi sas chasňardí prekal evaluacija vaš dojekhste čalavibnen, kana bi avka denas čačikaneder čitro vaš implementacijakero periben vaš čalavibnen pro dživipen pedal celovo grupate, kana sar angluno celos hino federisaľipen vaš dživipnaskero mištiben.

Prekal chasňariben vaš buťariben le sistematiťiko evaluacija the dodikhiben NRSF sas andro USVRK sthodo analitikano than, aľe oleske kampela zorasalipen vaš buťakeren, kana las andre godťate kvalitaťiko evaluacija. Thaneskere čalavibena hine akanutnones zathode pedal skidňipen the rozthoviben le informacijen kampelišagutneň pedal implementacija vaš nacijakere politiken, save ľikerkeren Romengeri integracija. Čirlatunes sas ajso than ľikerkerdo prekal nacijakero projektoste andal maškaripena vaš ESF the ilľindo modelos pes sthovel the pre ada vacht.

3.6. Molardípen pedal užardí efektivita the zľikeriben

Butedere phučkerdone phende, hoj te bi savore čalavibena sthode andre akčna planende sas implementimen the kana bi pes pherdarde indikatora vaš molardípena NRSF, dogelās bi the ko sthodo celengero pherdaripen. Oda bi ľidžalas ko federisaľipen vaš situacijake na ča pedal manušen, so dživan andre but zamukhlo pašalipen, aľe the pedal ole džidune maškar gadžende the agores the pedal calo populacijate. Pedal oblastende vaš sikhaviben, zabešiben, buťariben the sastipen, hine butere arakhibena sthode pedal mištibnaskero federisaľipen vaš dživipen manušen andal MRK, saven dživipnaskero štandartos hino but telethodo kijathodes la baredere populacijaha. Čoripnaskero bibacht maškar Romende andro MRK pre Slovackija hin jakhestar 87% kijathodes le 13% pedal averutňi populacija.¹⁰²

Adi diferencija hiňi but avridikhado the hin legitimnones te phenel, hoj baro visariben naťi te užarel andre aver deš beršende the vaš ada vacht pes na ačhola čoripnaskero bibacht kijathodo le averutňi populacijaha. Aľe kana ena savore celí NRSF pherdarde, šaj te užarel, hoj dživipnaskere telethodíena olen so dživen andro but zamukhlo čorikano pašalipen, bi pes majinenas te federisaľol. Zvičňibnestar nane sas federisaľipen le akanutne telethodípen andro MRK, aľe zachudňipen le avriduripnes andre buducnošťa.

“Kamas te buťarel le manušenca, so dživen andro ajso but baro zamukhľipen, the hin amen e ambicija, te hazdel dživipnaskero štandartos ole manušen pre gadžengero bararipen. Aľe kana las andre godí, sar e socijeta džal dureder, či imar oda ko priklados e digitalizacija, kampelišaga le buťakero bikenkeriben, sikhaviben, hin man šundípen, hoj vajsave čalavibena pedal jekhetaňiben vaš diferenciji maškar manušende ena mindig deš terdípna palal [...] Nane amen kampelarde arakhibena, chibalínel amenge themeskero interesos, aľe the la butere populacijake te hazdel dživipnaskere telethodípena le Romenge pro bararipen angluno džanľipneha [...] andal miro dikhibnestar o celí vaš NRSF na gendisalón slovackijakeri vaj europakeri socijeta [andal perspektivate vaš a ver deš beršen]. Oda hino dovodos, soske celí the mirinda thana andro NRSF bi majinenas te rozginel „dodenašiben“ la majorita, aľe te sikhavel the pedal oda, kaj ela majorita beršeste 2024, 2027 vaj 2030.”¹⁰³

¹⁰² Martin Kahanec et al., *The social and employment situation of Roma communities in Slovakia*. (Luxembourg: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, 2020). Sthodo pro: [https://www.europarl.europa.eu/ReqData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU\(2020\)648778_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/ReqData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU(2020)648778_EN.pdf)

¹⁰³ Vakeriben le buťardonenca ÚSVRK andal 16. marcoste 2022.

Navlaripen vaš chocsaven nipengere politiken hino sanes sphandlo la politikakeri reprezentacijaha the politikakeri ajsipneha te kerel arakhibena, save sas sikhade andre aver kidnišnaskero vacht, le aver politikakere serenca. But bari hiñi the thanutñi urovña. Butere amare phučerke pen jekhetañarde, hoj thanutñi urovña hiñi jekhinteresneder pedal lachi implementacija vaš nipengere politiki. Thanutne uradi hine but bare džene prekal visaribena le dživipnaskere telethodipnena le thanutnen andal zamukhle vatrende. Agendakero prikeriben vaš visariben mangel butvachtoskeri the sistemaťiko čalaviben, savi šaj jel bibachťikañi akor, kana pes čerinela uradengero šeralipen vaj kana ena nalače telethodipena (lovengeri situacija andre thanutne uradi, manušikane chañiga the aver). Čačikañipen, hoj pen thanutne uradi le but zamukhle romane vatrenda prekal telethode dživipnaskere telethodipnenca pre lengere thana na sphanden andro projekti, save bi adi situacija visarenas, musaj te jel rozgindo centralnones. Jekh andal rozgiñipnendar bi sas sthodipen le telethodipnestar pedal thanutne uradende, so len hin pro peskero thaneste romane vatri, mi šaj kiden fondi andal maškaripeña EU the themutno rozpčtostar pedal avresave projekti ča akor, kana implementinena projekti pedl federisaľipen vaš dživipnaskere telethodipena olen so dživen andro MRK.

Ajse daravibena pal keriben NRSF arakhas the paš olen so In hin rozgindĩ pravomoca. Čirlatuno oprethodo uradñikos:

*"Andre Slovákija sam but lače prekal plañišagoste vaš nipengere politikenge, džanas te prikerel indikatora the zachudel akčna plani. O problemas hino la implementacijaha. NRSF hino sthodo vaš čačikañipen, nane but ambicijozno, añi načačikanes ambicijozno, hino avka sar kampil. musaj ča te sthovel, mi jen kerde jekhibnaskere arakhibena."*¹⁰⁴

Politikakere reprezentacija hiñi the sphandli le butvachtoskero duralipneha, so hino zorasalardo paš visaribnaskero navlaripen the implementacija vaš sistemaťiko rozgiñipen. Adaj šaj te dikhel the presikhado bibacht, kana ela visariben andre parlamentťiko buteripen vaj sthoviben vaš politikane seren. The oda anglunes, kana o govermentoskero sphandlipen ela sthodo le politikakere serendar, save na za ačhon demokratikane moldaipena (ko priklados fašistikane seri sar Republika, Ľudová strana Naše Slovensko). Ala bijodemokratikane seri bi šaj sthovkerenas nevi politikakeri zor, so na kamela te pherdarel sphandlipena le čirlatune govermentendar the anglunes zaterdola zorale mamujromane zaterdipena.

¹⁰⁴ Buřardo andal Inštitutos vaš socijalno politika, irindo odpheñiben pro phučibena andal 15. Marcoste 2022.

4. JEKHEŤAŇIBEN LE STRATEGIKANO RAMCOHA EU PEDAL ROMENDE

4.1. Zlíkeriben pedal avreripen maškar Romende

O indikatora navľarde andre celľende vaj kotoreskere celľende pedal jekhetone kotora sikhaven, hoj arakhibena the ľalavibena dŷan dureder ko avresave grupi sar ko prikkladoste ko ľhavēn, dŷuvľijēn, muršēn ľi phuren. Alľe ľa, e grupa LGBT+ nane špecifikanes sikhadľi andre ņisavo andal ala arakhibendar – ko prikklados AP pedal angluno kotor vaš skikidņipen le mamujromano rasizmoste the ľikeriben vaš jekhebuľariben pherdľarel la uloha pedal ľaľalľpnaskero ministerstvoste the Slovakiakero nacijakero centros pedal manušikane ľaľalľpena, mi te skeren rozthoviben vaš bibachľľpena bijovortaņi the butervarutņi diskriminacija le zadikhibneha pedal dŷuvľijēngere ľaľalľpena the aver bibachľľka grupende. Nane oda sthodo, hoj LGBTI+ komunita ela zathodľi maškar ala grupende

NRSF the na pherdľarel zadikhiben pedal vľachika Romen,¹⁰⁵ save dŷiven anglunes pašal ņitrare. Andre adi komunita pes zaaľchol ajsa bibachľľko trendos zadikhabnes le ľhajekngero sikhaviben, so agorisalľon ľa deš berša vaš povino školakero phirkeriben the na dŷan dureder pen te sikhavel.¹⁰⁶

4.2. Kombinacija vaš mainstreamova the vortane zaterďľpena

Le zadikhibneha pedal barijeri arakhle andre avresave rodkeribnaskere arakhibena,¹⁰⁷

NRSF kamel te rozginel o barijeri andro sikhaviben, zabešiben, buľariben the sastľpen. Angluno zviľniľiben aľchol, sar te implementinel o arakhibena the zaterďľpena paš gondolľšagoste, hoj kamas te obdŷal sthoviben vaš paralelna štrukturi the inštrumenti, so dŷan dureder ko aver odľhiviben. Prekal sikhavibnaskeri oblastľa ko prikklados zadikhas kampelľšagos te sthovel maškarutņi strateľija pedal bajišagoste andro sidľarutno ľhavorikaņipen pedal ľhavende andal MRK. ľa ajsi strateľija bi majinelas te jel zachudņi pedal savore ľhavende.

Sikhavibnaskero ministerstvos zviľindľa grantľiko schema pedal ľikeriben vaš solgalľpena le sidľarutno bajišagos the intervencija pedal ľhavende ko phuripen 0 dŷi 6 beršendar andal pašalľpen vaš MRK. Adi grantľiko schema ela phundraďi bijogovermentoskere the aver organizacijenge. Grantľiko schema sas zviľindľi prekal bazutņipen vaš implementacija le Nevisalľpno the zoraľardo planoste prekal sthdo bararipen pedal beršēnde 2022-2026 vaš lovende 6 131 132 €. Aľaľuvas le kampľľpenoste te ľikerel duravipen pedal dŷaņibnaskere the ľaladune ľhavēngere ajsipena, jekhtones the dadēngero the dajēngero sphandľľpen andro sikhavibnaskero procesiste, daravas ľa olestar, hoj ajsa zaterďľpen šaj hino sphandlo le odľhivibneha le romane ľhaven andal sikhaviben prekal kapitolatar 2.2.

¹⁰⁵ Vľachika Roma hine korkoreskeri sub-etnikaņi grupa, prindŷardľi, bijo avresostar, hoj ľikerel tradikane normi, špecifikane ľikeribneha the peskere aľarenca, so ine andre lengeri komunita ľikerde dŷi akanutnones. Likerde penge daskeci formi the presikhavibena vaš tradikaņi romaņi kultura andre ľhibate, famelľjakere sphandľľpen vaj aľhibnaskere ľalavibena.

¹⁰⁶ Ivana Šusterovľ, ŷivot olašskŷľch zľien (Bratislava: VEDA, 2015). Sthodo pre: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/publikacie/kniznica/susterova_zivot_olasskych_zien_.pdf

¹⁰⁷ Ko prikklados: RECI+: Sprľva o zaľeņovani Rľomov do vzdelľvania a starostlivosti v ranom detstve. (UNICEF, 2017); Jarmila Lajľľakovľ at el, Riešēnie nezamestnanosti Rľomov, (Bratislava: CVEK, 2017); Erik Satara, Zuzana Havirovľ, Lŷdia Gabľovľ, Vybranē aspeky rozhodovľnia sa Rľomov z marginalizovľnych komunit o pracľi a pracovnej mobilite (Bratislava: SAV, 2021); Daniel Škobla a Richard Filľľak, Bariēry v prľstupe k pitnej vode ako aspekt sociľlneho vylľuľēnia rľomskej populľcie, (Bratislava: Inštitut pre vŷskum pracľe a rodiny, Prognostickŷ ŷstav SAV, 2014).

Paťam, hoj prekal oblasťa vaš Romengero zaterd'ipen, bi e Slovakijakeri republika majinelas te kerel reformika visaribena, saven bi sas doperibena pedal butere grupi jekhetanes. Ajsa zaterd'ipen bi the šegitinelas le odčhivibnaske vaš negativiko narativoste pal oleste, sar pen o arakhibena sthoven ča pedal Romende.

4.3. Chasňaripen pedal maškaripena phendone la Rada vaš EÚ

Le NRSF the jekhezathode AP hin ambicija te federisaľol dživipnaskere telethod'ipena ole jekhčoreder Romen andre but zamukhle komuniten jekhbareder the te resel jekhebuťariben le Romen prekal savore urovňen andro nipengero dživipen. O autora vaš NRSF the AP chasňarde dopheňibena la Radatar vaš Europakeri unijatar andal 12. marcoste 2021, so šaj te jel dikhlo andre korkoreskere arakhibena

Ko priklados andre oblasťa vaš bidiskriminacijate, ispidňipen le mamujromano rasizmoste the ľikeriben vaš jekhebuťariben NRSF pherd'arel relevant'ika učeder the kotoreskere cel'i. Čačikanes oda jekhvar elšines, so sas sthodo AP pedal ispidňipen le mamujromano rasizmoste the ľikeriben vaš jekhebuťariben, so šaj te paťal vaš but lačho the ada trendoas bi majinelas te džal dureder the andro aver vacht. AP andre adi angluňi oblasťa prikerďa daskeci čalavibena, save džan pal dopheňibnende andal Radatar le Europakeri unijatar beršestar 2021 prekal oblasťa Romengero jekhiben, inkluzija the jekhebuťariben.

5. AVER DODŽANĹIPENA

Andre ada than kamas te sikhavel pro ideologikane dopelĹibena pař zachudņĹipen vař NRSF the lengere potancijaliko phućlo periben pedal laćhi Romengeri integracija andre socijeta.

Sphandlones le mařkarrezortakero dopheņĹibno aćhibneha, so hino povino sphandlo le legislatĹiko procesiha the priaćhibnaha le governmentoskere dokumentenca, sas řajutnes te bićhavel dopheņĹibena ko sthodĹipen vař NRSF. Bijo relevantĹiko ministerstven, profesijonalika inřtitucijen the organizacijen the nĹipen pes andro dopheņĹibnaskero aćhiben priphandel the Biskupengeri konferencija andre Slovakija (KBS). Jekh lengere dopheņĹibnendar pes ćalavelas sikhavĹibnaskero odboriha so pes navĹarel *praktikaņĹi dźuvĹĹi*. Oda sas imar ćirleder presikhado vař biefektivakero, Ĺikerduno le stereotipen the stigmatizindo.¹⁰⁸ Lengero sthodĹipen pherdĹarel odćhĹiviben la duma, savi phenel:

„SikhavĹibno odboris praktikaņĹi dźuvĹĹi peskere zadikhibneha, celĹenca the resĹĹipneha le zorale kompetencijenca pherdĹarel teoriji vař tradikaņĹi ĹingunaĹĹi dźuvĹĹikaņĹi uloha the zorasaluvel stereotipen mamuj dźuvĹĹijende andal MRK, so na dźanen te bajinel pal famelĹjate, te avriĹikerel le ćhaven the chulajinel le lovenca, so hin naachaĹandones la politikaha EU prekal oblastĹa vař Ĺingunalo jekhipen, vař savo pes SR zaphandĹa.“

Peskero sthodĹipen presikhade dureder:

„Ada kotor sikhavel pro but teluņĹi sikhavĹibnaskeri odbornosća, so le korkoreskero odboriha „praktikaņĹi dźuvĹĹi“ the leskero pherdĹarĹipneha nane spandlo. Odboris „praktikaņĹi dźuvĹĹi“ pherdĹarel andre peste the duravĹipena pař dźandĹipen le iriřagutņĹi komunikacijaha, vakerĹbnaskero odborno presikhadĹipneha prekal slovakĹjakeri ćhib, etikano bazutņĹipen, socijetakero Ĺikerkeriben, matematika jekhbazutneder pedal kerĹbnaskero bućariben, sidĹarutno sastĹikano řegitipen, zasadi vař phuvakero chulajipen vař cikne dźvĹiren the aver., save hine sthoda sar buchĹardo sikhavĹiben pedal calo socijette. Akor visardones, majinenas bi pes te buchĹarel vař odboren sar „praktikano muřř“ vaj „praktikano ando kherutņĹipen“ kaj bi pen the muřřa the dźuvĹĹĹja sikhavenas te chulajinel, te bajinel pal dźvĹirende, rukhengero chulajipen the aver the sikhavel le muřřen le praktikanen resĹĹipnendar avka, kaj bi jekhebućarenas pro kherutņĹipnaskero chulajipen jekhtones le dźuvĹĹĹjenca, prekal jekhebućariben the prekal dovakeriben kiĹathode le stereotipendar the zadikhades řpecificken dojekh famelĹĹjen the dojekh dźeneste. Andro odboris praktikaņĹi dźuvĹĹi nane nić, so bi sas sar pharadĹipen le politikenca andal EU, akor visardones, de le absolventenge o bazutņĹipena andal buchĹardo-sikhavĹibnaskere predmetendar, le odborna teoretikane dźanĹĹipnenca the praktikane resĹĹipnenca avka, hoj dźanel te kerel korkoreskero bućariben andro phuvakero chulajipen, andro rentengero chulajipen the andro famelĹĹjakero dźĹivĹipen.“

Celos vař sikhavĹibnaskero mařkarthemutno ćalavĹiben hin te resel ajsĹipena, save řaj te sthovel pro bućakero bikenkeriben, kaj palis vař peskeri bućĹi o manuř řaj resel love. Nane oda oleske avka ko prikkladoste ke *„praktikaņĹi dźĹivĹĹjate“*, akor hoj bućarikaņĹiben le

¹⁰⁸ DĹikh: Zuzana BalĹazovĹa, *Elovakane pracovĹiskĹa strednĹĹy odbornĹĹy řkĹol pri marginalizovanĹĹy rĹomskĹy komunitĹĹy: Cesta k zaćleneniu alebo vylućčeniu rĹomskej mlĹadeźe?* (Bratislava: CVEK, 2015), sthodo pro: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Elovakane-pracoviska-final-1.pdf>, vaj: TomĹař Hellebrandt, 2020. *RevĹizia vĹydavkov na skupiny ohrozenē chudobou alebo sociĹĹnym vylućčeniĹm. AgorutņĹi sprava* (Bratislava: UHP, IVP, ISP, 2020), p. 39, sthodo pre: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/analyticke-komentare/reviziavydavkovnaohrozeneskupinyzsverziafinal3.pdf>

absolventken alestar sikhavibnaskere čalavibneha pro buťikano bikenkeriben hino but cikno.¹⁰⁹

Aver vaš dopheñinendar le leperđi inštitucionatar sas pherđaripen vaš vođakero lačharipen pal Romende maškarutnones čalavibnenca le registrimen the devľikañimen socijeten. O respondenti učharenas peskere dopheñibena pal rodimoste vaš Podolinska the Hrustič. Jon andre peskero rodimos vakeren, hoj akor ľikeriben le registrimen devľikañipnen andre Slovakijakeri republika hino but presikhado pal odčhido modeliste, kana sar o them ľikerkerel the del anglunes ča varesaven devľikañipnen, so pes presikhada andro rodimoste sar chochadkerdo, kana džal pal efektivita vaš Romengeri socijalno inkluzija. Devľikano vakeriben bi pes majinelas te čalavel seratar le modelendar vaš pastoraťiko buťatar the radeder te oprethovel la inkluzija. Andre praksa pes oda čalavel maškaripeskeri priačhibnaha the rešpektoha the zoraľpneha pedal avresaripen andre teologikane tradiciji, so but opre šegitinel te kijathovel naachalipnende. The vakeren pal oleste, hoj pre thanutno bararipen bi pes o komuniti majinenas te probalinel vaš o sikhavibnaskero ľikeriben the informacijengero buchľaripen ke buterutñi populacijate.¹¹⁰

Mamuj oleste, hoj butereder dopheñibena andal KBS na sas zathode andro NRSF, ľikeras vaš but interesno te zadikhel merkišagos pedal lengero negativiko dopelipen pedal Romengero integracijakero procesis.

¹⁰⁹ Inštitút zamestnanosti, Konceptňiko materijalos: Uplatnenie absolventov vybraného učebného odboru na trhu práce – praktická žena je nepraktická, (Bratislava: IZ, 2019). Sthodo pro: <https://www.iz.sk/download-files/sk/evs/prakticka-zena-je-neprakticka.pdf>

¹¹⁰ Tatiana Podolinská, Tomáš Hrustič. *Boh medzi bariérami/Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou*, s. 117, (Bratislava: SAV, 2010).

AGORIPENA THE PHENDĪBENA

NRSF jekhetanes le AP sthovkerel telethodĭpena pedal federisalĭpen manušen andal ĉore but zamukhle vatrendar. Varesave ĉalavibena hine ĉindere ambicijozneder the oda šaj te prithovel ko prikados ke rigidita pro ministerstvi vaj ambicijake te zachudel implementacija NRSF le ĉalavibnenca, save ena feder buřarkerde.

But interesno faktoris hino, hoj NRSF sas priaĉhado agoristar beršte 2021 the AP agoristar beršeste 2022. Oda cajchinel, hoj avĭa ko našaviben dži jekh beršeste ko ĉaĉikano zachudņipen le dokumenten the akanutnes governmentoskero sphandĭpnes hin ĉa ĉineder sar trin berša pedal agorisalĭpen le ĉalavibnen so hine navĭarde andro AP.

O problemi šaj džan avri prekal implementacija vaš jekheskere ĉalavibnen the oda avresave dovodendar. Jekh lendar hino, hoj chibalĭnel navĭaripen vaš vodrato priphandĭpen le thanutne uraden, so šaj te zadikhel vaš loki sera the agorestar šaj oda pes sikhavel sar but baro faktoris, so buteres perela pedal ĉalavibnaskeri implementacija. Aver dovodos hino politikano priaĉhiben te implementinel ĉalavibena. Hin oda interesno te ĭikerel duraviben prekal calo procesiste the politikanes pes te sphandel ko avresave globalika celĕnde. Majinelas bi oda te jel zorasalardo, hoj MVO naštĭ prelen themeskero than the leskere uradi, kana sar džal pal federisalĭpen vaš dživipnaskere telethodĭpena the zaterdĭpen le Romen andre socijeta. Kana bi pes avka aĉholas, hino kampelĭřagutno te kerel sistemaĭika the kompleksnona visaribena

NRSF bi majinelas te sthovel la tema vaš Romengero zathoviben the jekhebuřariben ajse sposoboha, so sthovel than pedal aver kerdĭpen vaš nipengere politiki. Prekal ada ĉalaviben sthovas ajse dopheņibena:

Dopheņibena le nacijakere inřtitucionenge

1. Te prelel Memorandum pal governmentoskero sphandĭpen andal Slovakijakeri republikate the thanutne uradende ke implementacija NRSF pedal efektiviko chasņaripen le fonden so hine sthove pedal řpecificane ĉalavibena the ko ĭikeriben le principen vaš demokracijate sphandĭones le prithodĭpen le romane thanutnen.
2. Te prelel sphandĭpen governmentostar andal Slovakijakeri republikate ko zachudņipen vaš akĉna plani: ada procesie la phundrado, jekhebuřareskero the pherdĕrela andre peste so jekhbuter eksperten andal romano nacijakero cikņiben
3. Te prelel o zakonos, so navĭarel o telethodĭpen, hoj kana o thanutna uradi kamena te chasņarel mařkaripena le fondendar vaš EÚ the love andal themutno rozpoĉtoste, the hin len pre peskero than zamukhĭ romaņi vatra, musaj te jen sphandle le projektenca vaš ĭikeriben pedal efektiviko Romengeri inkluzija. Visardones palĭs naštĭ chasņaren andal ņisaven themutnen deņipendar vaj fondendar EÚ.
4. Le řegitipneha vaš zachudņipen pedal nacijakere projektenge te sthovel buřikaņi grupa, kaj ena dikhade sthove themutna uradi, MVO the Roma.
5. Te revidinel rezortĭka strategiji avka, mi aĉhol lengero sphandĭfen le celĕnca NRSF.
6. Naplaņinel the palĭs implementinel butvachteskere reformi the arakhibena, save hine sphandle buters le anglune oblastĕnca (sikhaviben, zabeřiben, buřariben, sasĭpen, mamujdiskriminacija), mi pes avka zathovel presokhado periben ala reformen pedal dživipnaskero federisalĭpen le manušen andal zamukhle thanen the generaĭiko ĉoripnestar.
7. Ministerstvi bi majinenas te zaphandel andre peskeren buřakere grupen le Romen, save hine odborņika andre peskere oblastĕn.

Dopheñibena le europaker inštitucijenge

8. Te sthovel pravňikane čalavibena mamuj zathode themenge andal EU, kana phagerena unijakere smerñici le doperibnenca pedal Romende, anglunes la Smerñica pal rasiko jekhetañiben the aver.
9. Te prithovel maškar telethodípena pedal fondengero chasñaripen andal EU o principos, hoj kana andre komunita hiñi zamukhlí romañi vatra, o thanutna uradi musaj te mangen vaš o fondi pedal líkeriben vaš Romengero prithoviben.

Dopheñibena le thanutna socijetake

10. Te sthovel sijeťi vaš romane eksperten the ekspertken pedal sphanđipen pedal kerdípen vaš nipengere politiken.

ZDROJE

Knihy, vedecké články, analýzy

Balážová, Zuzana, *Elokované pracoviská stredných odborných škôl pri marginalizovaných rómskych komunitách. Cesta k začleneniu alebo vylúčeniu rómskej mládeže?* (Bratislava, CVEK: 2015).

Bednarik, Michaela et al., *Enhancing the social integration of Roma in Slovak Republic*. OECD Economics Department Working Papers, No. 1551. (Paris: OECD Publishing, 2019). Dostupné na: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/197eb309-en.pdf?expires=1649673036&id=id&accname=quest&checksum=FDB60AD1E677395F2DC26483665782D4>

Belák, Andrej, *Úrovne podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku* (Košice: Univerzita P.J. Šafárika, Zdravé regióny, 2020)

Ferro, Amana, *Roma access to adequate minimum income schemes in Bulgaria, the Czech republic, Hungary, Romania and Slovakia*. (Brussels: ERGO network, 2021). Dostupné na: <https://ergonetWORK.org/wp-content/uploads/2021/11/ERGO-Network-Roma-access-to-adequate-minimum-income-schemes-Synthesis-Report-Case-Studies-2021-FINAL-LAID-OUT.pdf>

FRA, *Druhá štúdia Európskej únie o menšinách: Vybrané zistenia o Rómoch*. (Luxembourg: Úrad pre publikácie Európskej únie, 2016). Dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_sk.pdf

Grauzelová, Tatiana, Markovič, Filip, *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách. Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018* (Bratislava: USVRK SR, 2018)

Hellebrant, Tomáš, *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením. Záverečná správa*. (Bratislava: UHP, IVP, ISP, 2020). Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/analyticke-komentare/reviziavydavkovnaohrozeneskupinyzsverziafinal3.pdf>

Inštitút zamestnanosti, *Koncepčný materiál: Uplatnenie absolventov vybraného učebného odboru na trhu práce – praktická žena je nepraktická* (Bratislava: IZ, 2019). Dostupné na: <https://www.iz.sk/download-files/sk/evs/prakticka-zena-je-neprakticka.pdf>

Kahanec, Martin et al., *The social and employment situation of Roma communities in Slovakia*. (Luxembourg: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, 2020),

Kováčová, Lucia, *Postavenie rómskych žien na slovenskom trhu práce*. (Bratislava: Človek v ohrození, 2020)

Machlica, Gabriel et al., *Bez práce nie sú koláče*. (Bratislava: Inštitút finančnej politiky, 2014). Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/4895_/27/2014_16_Trh_prace.pdf

Podolinská, Tatiana, Hrustič, Tomáš, *Boh medzi bariérami/Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou* (Bratislava: SAV, 2010)

Rafael, Vlado et al., *Externé hodnotenie implementácie Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020* (Bratislava: Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK, 2021)

Riečanská, Eva, *Context Report Slovakia. Developments in relation to Minimum Income Schemes* (Berlin: EMIN, 2017)

Šatara Erik et al., *Job search-information on possibilities of job application in the environment of marginalized Roma communities in Slovakia* (Zagreb: 63rd International Scientific Conference on Economic and Social Development, 2020). Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/359135549_JOB_SEARCH_-_INFORMATION_ON_POSSIBILITIES_OF_JOB_APPLICATION_IN_THE_ENVIRONMENT_OF_MARGINALIZED_ROMA_COMMUNITIES_IN_SLOVAKIA

Šusterová, Ivana, *Život olašských žien* (Bratislava: VEDA, 2015), Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/publikacie/kniznica/susterova_zivot_olas_kych_zien_.pdf

Vlačuha, Róbert, Kováčová, Yvona, *EU SILC 2020. Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia* (Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2021)

Politické dokumenty

Akčné plány na roky 2022-2024, Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Dostupné na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/?csrt=17844368866490260916>

Hodnotenie a monitorovanie Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Apríl, 2021. Dostupné na: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/hodnotenie_a_monitorovanie_strategie_2030_metodicky_dokument.pdf?csrt=736875906527241441

Metodický dokument k výpočtu hodnôt indikátorov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

Národné priority rozvoja sociálnych služieb na roky 2021-2030. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Bratislava, 2021.

Programové vyhlásenie Vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020-2024. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>

Riadiaca pracovná skupina poradnej komisie splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity, príloha č. 1 k Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Dostupné na: <https://romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/?csrt=736875906527241441>

Správa o výsledku kontroly: Komunitné centrá (Bratislava: NKU, 2020). Dostupné na: https://www.nku.gov.sk/documents/10157/1407476/Sprava_Komunitne+centra_final.pdf/1d2a0222-bfb1-453b-8e7d-d7bb033edc1b

Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Dostupné na: <https://romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/?csrt=736875906527241441>

Štatút Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny. Dostupné na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/7237_statut-vyboru-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny.pdf

Uznesenie Vlády SR č. 181 zo 7. apríla 2021 k Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/19150/1>

Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030, Úrad podpredsedu Vlády SR pre investície a informatizáciu. Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/06/03-Vizia-a-strategia-2019-06-18.docx>

Zákony

Zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a zmene a doplnení niektorých zákonov,

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Zoznam rozhovorov

Aladar Bari, starosta obce Radnovce, rozhovor 7. marca 2022

Alexander Mušínska, kultúrny antropológ, rozhovor 11. marca 2022

Andrej Belák, antropológ (ÚESA SAS) a expert na verejné zdravotníctvo v organizácii Zdravé regióny, online rozhovor 21. marca 2022

Dagmar Litterová, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, rozhovor 21. marca 2022

Erika Godlová, knihovníčka a prekladateľka, rozhovor 15. marca 2022

Janette Knapková, Adrián Berky, Komunitné centrum menších, 17. marca 2022

Jurina Rusnáková, riaditeľka Ústavu romologických štúdií, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra, písomná odpoveď 30. marca 2022

Marcel Šaña, starosta mestskej časti Luník 9, Košice, rozhovor 16. marca 2022

Maryša Oláhová, Únia rómskych materských centier, rozhovor 18. marca 2022

Odborný referent, Úrad verejného zdravotníctva, písomná odpoveď 11. marca 2022

Patrícia Maškúliková, riaditeľka odboru politiky trhu práce, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, písomná odpoveď 21. marca 2022

Rastislav Popuša, starosta obce Ostrovany, rozhovor 22. marca 2022

Roman Estočák, projektorý manažér, rozhovor 15. marca 2022

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, rozhovor 16. marca 2022

Štefan Ivanco, programový koordinátor, Poradňa pre občianske a ľudské práva, rozhovor 23. marca 2022

Tatiana Hrustič, riaditeľka, Zdravé regióny, online rozhovor 21. marca 2022

Tatiana Tóthová, OZ Centrum vzdelávania a odbornej pomoci, rozhovor 18. marca 2022

úradník, Inštitút sociálnej politiky, písomná odpoveď 15. marca 2022

Veronika Reháková, riaditeľka odboru koncepcie bytovej politiky a mestského rozvoja, Ministerstvo dopravy a výstavby SR, písomná odpoveď 11. marca 2022

Viktor Teru, facilitátor pre Slovensko, Rómsky vzdelávací fond, rozhovor 15. marca 2022
zamestnanci ÚSVRK, rozhovor 16. marca 2022

Zuzana Kumanová, bývalá štátna tajomníčka na Ministerstve kultúry SR, rozhovor 22. marca 2022.

DOTHOĎIPEN: PROBLEMENGERO PREDIKHIBEN

Ispidñipen le mamujromano rasizmeste the diskriminacijate

Problemi the telethod'ipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiñipen:	Nav'arde cel'i:
Mamujromano rasizmus nane likerdo andr nacijakaére politiken sar špecificikano problemos	Bare problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisałipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisałipen
Bidžañibena pedal Romende	Bare problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisałipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisałipen
Bikamibenengere trestna ačhibena pedal Romende	Cikneder problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde cel'i
Bikamibenengere vičinde presikhavibena pal Romende the pedal Romende (online the offline)	Kritikane problemi	Leperdo, ałe basandones na rozthodo	Akanutne, ałe bibasande	Varesave cel'i, ałe birelevant'ikone
Loki zaarakhibnaskeri efektivita mamuj diskriminacijate	Bare problemi	Leperdo, ałe basandones na rozthodo	Akanutne, ałe bibasande	Akuratno, ča le thaneha pedal federisałipen
Segregacija andro sikhaviben, zabešiben vaj deñipen vaš nipengere solgałipena	Kritikane problemi	Achałardo ča kotoreskeres	Akuratno, ča le thaneha pedal federisałipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisałipen
Ispidno avričhiviben the čhivišagos so džal dureder ko bijobešibnaste, nalačo zabešibnaste the socijalno odčhivibnaste	Cikneder problemi	Leperdo, ałe basandones na rozthodo	Akanutne, ałe bibasande	Varesave cel'i, ałe birelevant'ikone
Bijo themutno zaterd'ipen, chibałinde dženeskere legitimaciji	Birelevant'ikone	Birelevant'ikones	Birelevant'ikone	Birelevant'ikone
Bičačikano ačhiben the diskriminačiko šingunalo zaterd'ipen (bidochudno šingunalo čalaviben)	Kritikane problemi	Leperdo, ałe basandones na rozthodo	Akanutne, ałe bibasande	Varesave cel'i, ałe birelevant'ikone
O fali ko faktikano praveskero chasñariben pedal čalavibnaskero biphand'ipen andre EÚ	Birelevant'ikone	Birelevant'ikones	Birelevant'ikone	Birelevant'ikone

Sikhaviben

Problemi the telethod'ipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiñipen:	Nav'arde cel'i:
Nadochudñipen vaš zaterdño anglalškolakero sikhaviben the solgalipnen vaš siřarutno bajišagos pedal Romende	Kritikane problemi	Achal'ardo ča kotoreskeres	Akuratno, ča le thaneha pedal federisalıpen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisalıpen
Teleder lačharipen vaš anglalškolakero avriřikeriben the siřarutno bajišagos pedal Romende	Bare problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisalıpen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisalıpen
But učo bararipen anglalagorisalıpnestar vaš školi anglal agorisalıpen vaš bazutno sikhaviben	Bare problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Akanutne, afe bibasande	Varesave cel'i, afe birelevantikone
Sid'arutno agorisalıpen vaš mařkarškolakero sikhaviben	Bare problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Akanutne, afe bibasande	Varesave cel'i, afe birelevantikone
Mařkarškolakero odborno /učňovsko sikhaviben so nane sphandlo le kampeliřagoha vaš buřikano bikenkeriben	Kritikane problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Akanutne, afe bibasande	Varesave cel'i, afe birelevantikone
Nalačo sthoviben le romane čhaven andro řpecijalno sikhaviben	Kritikane problemi	Achal'ardo ča kotoreskeres	Akanutne, afe bibasande	Varesave cel'i, afe birelevantikone
Segregacija le romane čhaven andro sikhaviben	Bare problemi	Achal'ardo ča kotoreskeres	Akuratno, ča le thaneha pedal federisalıpen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisalıpen
Barisalıpen avrikidñipnaste andro sikhavibnaskero sistemoste, the rezultatoste hin Romengeri koncentracija vaj aver zamukhle čhaven andre inřtitudijende le teleder lačhipneha	Kritikane problemi	Achal'ardo ča kotoreskeres	Akanutne, afe bibasande	Varesave cel'i, afe birelevantikone
Na dochudno zaterd'ipen ko sikhaviben aver řajutñipneha, sikhavibneha kana manuř hino baro the calodživipnaskero sikhaviben	Bare problemi	Achal'ardo ča kotoreskeres	Akanutne, afe bibasande	Varesave cel'i, afe birelevantikone
Na dochudno zaterd'ipen the řikeriben pedal online the	Kritikane problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Chibal'inen	Chibal'inen

dišťantńiko sikhaviben, kana sikhavibnaskere inřtituciji zaphandena, sar pes aćhila pař koronavirusoskeri pandemijate				
Teluńi urovńa vař digitalika resľipendar the kompetencijendar the na dochudne řajutńipena pedal lengero duravipen mařkar ćhavende	Kritikane problemi	Achaľardo ća kotoreskeres	Chibaľńinen	Chibaľńinen
Teluńi urovńa vař digitalika resľipendar the kompetencijendar the na dochudne řajutńipena pedal lengero duravipen mařkar bare manuřende	Kritikane problemi	Achaľardo ća kotoreskeres	Chibaľńinen	Chibaľńinen

Buťariben

Problemi the telethodńipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgińipen:	Navľarde cel'i:
Bizorakero dochudńipen vaj teluńi efektivita vař nipengere buťikane solgaľipena	Cikneder problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ća le thaneha pedal federisaľipen	Akuratno, ća le thaneha pedal federisaľipen
Terne manuřa, save na buťaren the pes na sikhaven (NEET)	Bare problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantńikone the miřtes navľarde cel'i
Bizorakero dochudńipen ke (re)kvalifikacijake, calodživipnaskero sikhavibeske the resľipnaskero doravipen	Bare problemi	Achaľardo ća kotoreskeres	Akuratno, ća le thaneha pedal federisaľipen	Akuratno, ća le thaneha pedal federisaľipen
Diskriminacija andro buťikano bikenkeriben andal buťardonendar	Kritikane problemi	Leperdo, aľe basandones na rozthodo	Akanutne, aľe bibasande	Varesave cel'i, aľe birelevantńikone
Bibachťipena pedal romane dźuvľijende the ćhavende andal zamukho pařaľipen, hoj ena thode pedal bikenkeriben vaj ispidno lubiřagos	Birelevantńikone	Birelevantńikone	Chibaľńinen	Chibaľńinen
Buťikane řajutńipena andal angluno buťikano bikenkeriben averthode le nipengere (ćaladune) buťenca	Kritikane problemi	Achaľardo ća kotoreskeres	Akanutne, aľe bibasande	Adekvatne, avřak s priestorom pre zlepřenie

Fali the demotivaŕiko elementi buŕatar (ko priklados keŕeŕiben, cikno potiŕiben kijathodes le socialno deŕipnenca)	Bare problemi	Achalardo a kotoreskeres	Akuratno, a le thaneha pedal federisaliŕipen	Akuratno, a le thaneha pedal federisaliŕipen
ino le alavibnaskere arakhibena, buŕakero likeriben	Cikneder problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the miŕtes navlarde celi

Sastikano bajiŕagos

Problemi the telethodŕipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiŕipen:	Navlarde celi:
Odhiviben andal zauhariben vaŕ sastikano pojistiŕiŕagoste (sphandlones le olenca, so hine bijo themutŕipen, themutne dženen le trito themen vaj andro alaviben vaŕ EU)	Birelevantikone	Birelevantikones	Birelevantikone	Birelevantikone
Bizorakero deŕipen/dochudŕipen vaŕ sastikano bajiŕagos (sphandlones le bidochudŕipneha le maŕkarutŕipnenca pedal potiŕibena kijathodes le sastikane pojistiŕiŕagoha)	Bare problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the miŕtes navlarde celi
Na dochudno zaterdŕipen ko pohotovostno solgalŕipen	Birelevantikone	Birelevantikones	Birelevantikone	Birelevantikone
Na dochudno zaterdŕipen ko bazutno bajiŕagoste	Birelevantikone	Birelevantikones	Birelevantikone	Birelevantikone
Na dochudno zaterdŕipen ko prenataliko the postnataliko bajiŕagoste	Birelevantikone	Birelevantikones	Birelevantikone	Birelevantikone
Na dochudno zaterdŕipen ko sastikane informacijende	Cikneder problėmy	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the miŕtes navlarde celi
Bizorakero zaterdŕipen ko preventivakero bajiŕagos (vakcinacija, preventika predikhibena, skrininga, osveta vpal sastikano dživipnaskero ŕtiloste)	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the miŕtes navlarde celi

Bizorakero zaterd'ipen ko seksualiko the reproduktiko bajišagoste the solgal'ipnende vaš plañimen čhavorengipen	Kritikane problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen
Špecificane fali pedal feder sas'ikano bajišagos andro andro bizorakere grupi, sar ko priklados phureder Roma the Romñija, o Roma le hendikepoha, LGBTI, the aver.	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen
Diskriminacija/mamujr omano rasizmus prekal sas'ikano bajišagoste (ko priklados segregimen solgal'ipena, zorasa'ard' sterilizacija)	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde celi
Napañande čirlatune bičačipena sar ko priklados zorasa'ard' sterilizacija	Kritikane problemi	Birelevant'ikones	Chiba'ñinen	Chiba'ñinen
Bond'aripena andre arakhibena pedal maribnaste the prevencijate vaš potencijonaliko nasval'ipnaskere ačhibena andre zamukhle vaj duripnaskere komuniten	Cikneder problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde celi

Zabešiben, bazutna solgal'ipena the enviromen'iko čačal'ipen

Problemi the telethod'ipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiñipen:	Nav'arde celi:
Bizorakero fizikano zaarakhipen vaš zabešiben (zabešiben andre čajdi)	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde celi
Chiba'ñindo zaterd'ipen ko pañate	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen
Chiba'ñindo zaterd'ipen ke kanalizacijate	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen
Chiba'ñindo zaterd'ipen k e elektricate	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen

Bizorakero vaj chubalindo šmecengero kidņipen	Kritikane problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Akanutne, afe bibasande	Chibalinen
Bizorakere šajutņipena pedal topišagos (andre famelji pes na del te topinel andre savore khera vaj pedal calo d'iveseste, chasņaripen le zorale šmecen pedal topišagoste)	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Chibalindo bešibnskero zaarahipen andla pravoskero dikhiben (na zadikhlo vaj bibachtalo pravno bazutņipen)	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the mištes navlarde celi
Chibalindo vaj bizorakero zaterdipen ko socijalno zebešibnaste	Bare problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the mištes navlarde celi
Pherdare khera (dochudno than/khenrengero gin pedal famelijate)	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the mištes navlarde celi
Kečēņiben sphandlo le bešibneha prekal savore urovņēn, so šaj dodžal ko khereskero odčhiviben	Cikneder problemi	Achalardo ča kotoreskeres	Akanutne, afe bibasande	Chibalinen
Bešiben andro segregimen vatrende/getende	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the mištes navlarde celi
Bešiben andro biformaln vaj pro kales andro vatri/geten	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the mištes navlarde celi
Avrithodipen pedal bibachtale faktorengē (bešiben andre thana, kaj bibachtaren pašalipnaskere paņeskere telethodipena vaj paš o thana le enviromentalika bibachtēnca)	Bare problemi	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Bizorakero vaj chibalindo zaterdipen ko nipengero butmanušenģero dromaripen	Cikneder problemi	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Bizorakero vaj chbalindo zaterdipen ko internetoste (ko priklados nipengero internetoskero priphandlīpen andre zamukhle	Bare problemi	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen

komunitende, o thana na zaučarde le butsid'arutno internetoha)				
Bizorakero vaj chibal'indo zaterd'ipen ko zlena thanende	Birelevant'ikone	Birelevant'ikones	Chibal'inen	Chibal'inen
O Roma čhide avri anal enviromentaliko demokracijate	Bare problemi	Birelevant'ikones	Chibal'inen	Chibal'inen

Socijalno šegitipen

Problemi the telethod'ipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiñipen:	Navl'arde celi:
Oprethodo bibacht vaš periben andro čoripen the materijaliko the socijalno deprivacija	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes navl'arde celi
Programi pedal l'ikeriben vaš poñiñiben pen zamukhen prekal ajsipen te sthovkerel andrediñi urovña vaš jekhčineder poñiñiben pedal dojekh kherutñipen	Kritikane problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Akanutne, afe bibasande	Varesave celi, afe birelevant'ikone
Bizorakero zaterd'ipen pedal l'ikeriben (but cikno džand'ipen, o fali sar administrat'ika barijeri, sphandlo cajchipen)	Bare problemi	Achal'ardo ča kotoreskeres	Akanutne, afe bibasande	Varesave celi, afe birelevant'ikone
Biefektivna pravdli vaš dochudñipen (lačo maškaripnaskero prikeripen zaarakhel, hoj l'ikeriben chuden ola, so lenge kempel; telethod'ipena pedal olen, so roden buči, l'idžan ko visariben ke bučate)	Birelevant'ikone	Birelevant'ikones	Chibal'inen	Chibal'inen
Teluno programengero bondaripen vaš deñipnaskero likriben pedal rozgiñipen vaš visardone telethod'ipnen pedal kherutñipne.	Birelevant'ikone	Birelevant'ikones	Chibal'inen	Chibal'inen
Diskriminacija andal uradengeri sera, so keren le programenca pedal deñipnaskero l'ikeriben	Cikneder problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Chibal'inen	Chibal'inen

Bibacht, hoj o thanutne uradi o programi peal deñipnaskero likeriben thovena the zamukhena tele pedal hlasengero bikenkeriben	Cikneder problemi	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
---	-------------------	------------------	------------	------------

Socijalna solgalipena

Problemi the telethod'ipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiñipen:	Navl'arde cel'i:
Bizorakero lačhipen, bararipen the šegitipno kompleksos, dino le socijalno solgalipnenca	Cikneder problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen
Bizorakero zaterd'ipen ko socijalna solgalipena: teluno džan'ipen pal lende, telono dochud'ipen (ko priklados pedal dromaripnaskero poñiñiben) vaj bizorakero dochud'ipen	Cikneder problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen
Solgalipnaskere deñipne korkore aktivnones na roden olen, ko len kamel	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Bizorekero ajsipen vaš socijalna solgalipena efektivnones jekhebu'arele le aver agenturenca (ko priklados bu'akere uradi) le celo'ha te šegitinel le manušenge	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Diskriminacija le deñipnendar vaš socijalna solgalipena	Cikneder problemi	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Chibalinde sthode programi pedal rozgiñipen vaš kečeñiben (deñipen vaš šegitipno the lovengero likeriben)	Nerelevantné	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen

Čhavengero zaarakhipen

Problemi the telethod'ipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiñipen:	Navl'arde cel'i:
Čhavengero zaarakhipen bizaučardo andro	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen

NRSF				
Bizadikhado špecificano bizorakeripen le romane čhaven sar zorakere jažuren	Birelevantikone	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Chibalinen	Chibalinen
Segregimen vaj diskriminimen solgalipena pedal čhavengero zaarakhipen pedal Romende	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Čalavibena sthode pedal zorasaipen le dadeskere the dajakere zodpovednosten the reslipnen na zachudne vaj na rodkerde romane daden the dajen	Cikneder problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevantikone the mištes navlarde celi
Pro kales kerde praktiki vaš čhavorikañi buñi	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Buchlarde the diskriminañika sthodiipena romane čhaven andre inštitucijonaliko bajišagoste imar prekal sidarutno phuripen	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Duralipen vaš butbaredereskere inštitucijen kijathaneste la inštitucijen famelijakero tiposte	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Sidarutne solacharibena	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Fali prekal čhavorengeri registracija: o čhave bijo themutñipen	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen
Zadikhado keriben le romane terne manušca andal šinguñipen	Bare problemi	Leperdo, afe basandones na rozthodo	Chibalinen	Chibalinen
Bijekhetano jekhebuñariben le čhaven the terne menušen	Birelevantikone	Birelevantikones	Chibalinen	Chibalinen

Likeriben pedal romano artípen, kultura the čirlatuňipen the džanavipnaskero oprehazdňipen pal lende

Problemi the telethod'ipena:	Pharipen:	Arakhle andre strategija:	Arakhibena duravibnarde ko rozgiňipen:	Nav'arde celi:
Čorikano vaj bijodochudno džan'ipen baredere populacijate pal oda, sar romano art'ipen the kultura pes dothovel ko nacijakero the europakero barval'ipen	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde celi
Odčhiviben le romane cikňibnestar andal nacijakere kulturakere narativendar	Bare problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde celi
Romano čirlatuňipen the kultura nane sphandle le školakere osnovenca the gend'enca pedal romane vaj gadžikane študenten	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde celi
Romaňi čhib nane zathod'í andro školi the nane sthode kamepišagutna sikhavibnaskere materijala the chaňiga pedal garuvipen the sikhaviben la romaňi čhibaha	Bare problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen	Akuratno, ča le thaneha pedal federisa'ipen
Chiba'fnel leperiben vaš romano čirlatuňipen prekal phure manušen, leperibnaskere čalavibnen the inštitucijonalika d'ivesen prithode pedal romano čirlatuňipen	Kritikane problemi	Identifikimen the basandones rozthodo	Akuratno	Relevant'ikone the mištes nav'arde celi

